

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Кафедра теорії і методики початкової освіти

О. К. Данилюк

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА З ПРАКТИКУМОМ

методичні рекомендації з освітнього компонента

Луцьк

2023

УДК 811.161.2(072)

ББК © Д-33

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол №1 від 27. 09. 2023 р. р.).

Рецензенти:

Мацюк З. С., канд. філол. наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти ВНУ імені Лесі Українки.

Данилюк О. К

Сучасна українська мова з практикумом : методичні рекомендації з освітнього компонента. Луцьк : ПП. Іванюк В. П., 2023. 80 с.

Вміщено дані про структуру курсу, планування практичних і лекційних занять, а також теми консультацій, самостійної роботи, подано завдання до практичних занять, список літератури.

Рекомендовано студентам спеціальності 013 Початкова освіта.

ЗМІСТ

1. Опис освітнього компонента.....	4
2. Анотація освітнього компонента.....	4
3. Пререквізити. Постреквізити.....	5
4. Мета та завдання навчальної дисципліни.....	5
5. Результати навчання (компетентності).....	5
6. Структура освітнього компонента.....	9
7. Завдання для самостійного опрацювання.....	14
8. Практичні заняття.....	22
9. Політика оцінювання.....	65
10. Підсумковий контроль.....	70
11. Шкала оцінювання.....	76
12. Рекомендована література та інтернет-ресурси.....	78

1. ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Денна форма здобуття освіти	01 Освіта / Педагогіка 013 Початкова освіта Початкова освіта Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	Нормативний
Кількість годин/кредитів: 240/8		Рік навчання – 1-2
		Семестр – 1-3
		Лекції – 66 год
		Практичні (семінарські) – 84 год
		Лабораторні – немає
		Самостійна робота – 76 год
ІНДЗ: нема	Консультації – 14 год	
		Форма контролю: залік (1 сем.), екзамен (3 сем.)
Мова навчання: українська		

2. АНОТАЦІЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Освітній компонент «Сучасна українська мова з практикумом» зорієнтований на систематизацію знань та формування необхідних лінгвістичних знань, мовленнєвих умінь і навичок здобувачів освіти спеціальності 013 Початкова освіта.

У системі початкової освіти українська мова є основним освітнім компонентом. Збагачення активного словника дітей і свідоме засвоєння основ граматичної будови рідної мови є необхідною умовою розвитку логічного мислення, емоційного сприйняття і естетичної оцінки явищ навколишньої дійсності, могутнім виховним стимулом, що сприяє розвитку особистості. Ознайомлення учнів із теоретичними основами науки про українську мову повинно бути органічно пов'язане з роботою над розвитком дитячого мовлення, його точності і виразності, над формуванням у дітей мовного смаку. Тому сучасна українська мова з практикумом як ОК у підготовці вчителя початкових класів посідає одне з центральних місць.

Вивчення української мови здобувачами освіти спеціальності 013 Початкова освіта допоможе майбутнім учителям початкових класів не лише досконало володіти знаннями її фонетичної, лексичної граматичної системи, а й мати доступ до джерел української духовності, культури, можливість постійно збагачувати духовне життя, утверджувати своє «я» в колективі і суспільстві. Відчувати єдність з Українською державою, відчувати єдність із землею, на якій вони живуть, з народом – творцем і носієм української мови.

3. ПРЕРЕКВІЗИТИ І ПОСТРЕКВІЗИТИ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Пререквізити освітнього компонента «Сучасна українська мова з практикумом» є «Українська мова» у середньому навчальному закладі, яка є підготовчою для формування системи знань, умінь і навичок із освітнього компонента «Сучасна українська мова з практикумом». За навчальним планом вивчення освітнього компонента передбачено протягом трьох семестрів.

Силабус освітнього компонента складається з таких **змістових модулів**:

1. Вступ. Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка й орфографія
2. Лексикологія. Фразеологія.
3. Граматика. Морфеміка. Словотвір.
4. Морфологія. Іменні частини мови.
5. Дієслово. Дієслівні форми. Прислівник. Службові частини мови
6. Словосполучення. Просте речення.
7. Складне речення. Пряма і непряма і непряма мова. Пунктуація.

Постреквізити освітнього компонента – «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Методика навчання мовно-літературної галузі», «Методика навчання грамоти».

4. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Мета – навчити здобувачів освіти досконало володіти знаннями фонетичної, лексичної граматичної системи мови, сприяти підвищенню культури мовлення, виробленню і дальшому удосконаленню їх орфографічних і пунктуаційних навичок.

Завдання освітнього компонента полягає в тому, щоб забезпечити майбутніх учителів початкової школи володінням орфоепічними, орфографічними, лексичними, словотвірними, граматичними, пунктуаційними та стилістичними нормами сучасної української літературної мови; сформувати навички комунікативно виправданого використання засобів мови у мовленні; поглибити вміння працювати з науковою літературою, показати особливі риси української мови, розкрити природу різноманітних мовних процесів і їх відображення в нормах літературної мови. Формувати в здобувачів освіти комунікативну компетентність, усвідомлення ними системності української мови, особливостей її функціонування як державної та як засобу спілкування і пізнання.

5. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ (КОМПЕТЕНТНОСТІ)

Soft skills:

- комунікативні вміння й навички – готовність до вільної комунікації з учасниками освітнього процесу, вміння аргументувати, переконувати та захищати власні думки й переконання;

- аналітичне та критичне мислення – вміння/здатність знаходити і структурувати матеріал, встановлювати взаємозв'язки між окремими елементами, визначати головну та другорядну інформацію;

- когнітивна гнучкість – здатність швидко адаптуватися до змін, успішно вирішувати нові виклики, проблеми;
- емоційний інтелект – ментальні здібності, які беруть участь в усвідомленні і розумінні власних емоцій, емоцій навколишніх (дітей, батьків, колег) та вміння керувати емоціями;
- креативність, оригінальність та ініціативність – здатність генерувати інноваційні ідеї, знаходити оригінальні творчі рішення, вміння вільно мислити;
- вміння працювати в команді – налагоджувати ефективну співпрацю в групі, мікрогрупі для досягнення спільної мети;
- лідерські якості – сукупність умінь, навичок, рис характеру, визнання високих результатів у діяльності, що забезпечують успіх.

Таблиця 1

Програмні компетентності	
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії.
Загальні компетентності	<p>ЗК-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p> <p>ЗК-3. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.</p> <p>ЗК-4. Здатність працювати в команді.</p> <p>ЗК-5. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.</p> <p>ЗК-6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК-8. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).</p>
Спеціальні (фахові) компетентності	<p>СК-1. Здатність спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово.</p> <p>СК-2. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності.</p> <p>СК-3. Здатність до інтеграції та реалізації предметних знань як основи змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної.</p>

	<p>СК-3.1. Мовно-літературна компетентність. Здатність до застосування професійно профільованих лінгвістичних і літературознавчих знань, умінь та навичок, що становлять теоретичну основу мовно-літературної освітньої галузі та її окремих змістових ліній.</p> <p>СК-4. Здатність управляти власними емоційними станами, налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, формувати мотивацію здобувачів початкової освіти до навчання та організовувати їхню пізнавальну діяльність.</p> <p>СК-5. Здатність до проектування осередків навчання, виховання й розвитку здобувачів початкової освіти.</p> <p>СК-6. Здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій.</p> <p>СК-7. Здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної.</p> <p>СК-8. Здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.</p> <p>СК-9. Здатність до різних видів оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти на засадах компетентнісного підходу.</p>
--	--

Програмні результати навчання	
ПРН-01	Організовувати монологічну, діалогічну та полілогічну форми спілкування з молодшими школярами, іншими учасниками освітнього процесу, представниками громади, поважаючи права людини та суспільні цінності; формувати судження, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.
ПРН-04	Спілкуватися із професійних питань засобами державної та іноземної мов в усній та письмовій формах, застосовувати в освітньому процесі прийоми збагачення усного й писемного мовлення молодших школярів.
ПРН-05	Організовувати освітній процес із використанням цифрових технологій та технологій дистанційного навчання молодших

	школярів, розвивати в учнів навички безпечного використання цифрових технологій та сервісів.
ПРН-06	Інтегрувати та використовувати академічні предметні знання як основу змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти (мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної) та трансформувати їх у різні форми.
ПРН-07	Планувати й здійснювати освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, забезпечувати розвиток пізнавальної діяльності учнів, формувати в них мотивацію до навчання.
ПРН-08	Організовувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу початкової школи, використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування.
ПРН-09	Планувати та організовувати освітній процес у початковій школі, позаурочні й позашкільні заняття та заходи, використовуючи різні організаційні форми навчання та типи занять, із дотриманням принципу науковості та вимог нормативних документів початкової школи.
ПРН-10	Використовувати в освітній практиці різні прийоми формувального, поточного і підсумкового оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти, прийоми диференційованого оцінювання дітей з особливими освітніми потребами.
ПРН-12	Застосовувати методи та прийоми навчання, інновації, міжпредметні зв'язки та інтегрувати зміст різних освітніх галузей в стандартних і нестандартних ситуаціях професійної діяльності в початковій школі, оцінювати результативність їх застосування.
ПРН-13	Організовувати освітній простір з дотриманням принципів універсального дизайну, безпечно, проєктувати навчальні осередки у класі спільно з молодшими школярами з урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів і потреб, забезпечувати дотримання вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, створювати психологічно комфортні умови освітнього процесу.
ПРН-16	Використовувати основні техніки спілкування з дорослими людьми, різні форми та засоби комунікації з батьками, колегами, іншими фахівцями з метою підтримки здобувачів у освітньому процесі початкової школи, керувати педагогічним і професійним розвитком осіб та груп.

6. СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Таблиця 2

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекції	Практ.	Само ст. робота	Кон с.	*Метод и навчання	**Форми, методи оцінювання/ Бали
І семестр							
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ВСТУП. ФОНЕТИКА. ФОНОЛОГІЯ. ОРФОЕПІЯ. ГРАФІКА Й ОРФОГРАФІЯ							
Тема 1. Вступ. Державна мова – мова професійного спілкування. Основні стильові різновиди писемної та усної форми української літературної мови.	6	2	2	2		РП, ЕБ, РНМД, ІЛ, ДМ, РІД, МДН, ПР	УІО – 5 б. Т- 5 б.
Тема 2. Фонетика. Предмет і завдання фонетики. Звукова характеристика української мови.	6	2	2	2		РП, РП/К ПВНМ, РІВ, ВПР, ДМ.	УІО – 5 б. Т- 5 б.
Тема 3. Фонетичні процеси в сучасній українській мові. Зміни приголосних у потоці мовлення.	8	2	4	1	1	РП, ЕБ, РНМД Б, ІЛ, МШ	УІО – 5 б. Т- 5 б.
Тема 4. Фонологічна система сучасної української мови.	8	2	4	1	1	СП,РБ, РНМД, ВПР, ДС, РІВ	МПІВ ПР/ЗД – 5 б. Т- 5 б.
Тема 5. Чергування голосних та приголосних звуків.	6	2	2	2		ПВНМ, МЗН, ВПР, ДМ	УІО – 5 б. Т- 5 б.

Тема 6. Орфоепія. Графіка та орфографія	8	2	2	4		РП/К, ПВНМ, МДН, ДМ	МППВ ПР/ЗД – 5 б. Т- 5 б.
Разом за змістовим модулем	42	12	16	12	2		60
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ							
Тема 7. Предмет і завдання лексикології української мови. Слово як основна лексична одиниця мови	6	2	2	2		ДС, РП, ТВПР, РП/К, РНМД, КМ	МППВ ПР/ЗД – 5 б. Т- 5 б.
Тема 8. Синоніми. Антоніми. Омоніми. Пароніми.	7	2	2	3		РП, ЕБ, РНМД, НВ, ТВПР, КБ	УЮ – 5 б.
Тема 9. Лексика української мови з погляду походження.	5	2	1	2		ПВНМ, МШ, ІЛ, МБ, РІД	. Т- 5 б.
Тема 10. Лексика української мови з експресивно-стилістичного погляду та з погляду функціонування	5	2	1	2		РП, ЕБ, РНМБ, РП/К, ІЛ, МД	УЮ – 5 б. Т- 5 б.
Тема 11. Лексикографія.	3			2	1	РБ, РП /К, РНМД, МЗН	
Тема 12. Фразеологія української мови.	8	2	2	3	1	СП,РБ, РНМД, ІЛ, ПР, МШ	МППВ ПР/ЗД – 5 б. Т- 5 б.
Разом за змістовим модулем	36	10	12	12	2		40
Разом за I семестр	74	22	24	24	4		100
II семестр							
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. МОРФЕМІКА. СЛОВОТВІР							
Тема 13. Граматика як наука. Морфеміка.	5	2	2	1		РП, ПС, РНМД, РІВ, ПР	Т- 2 б.

Тема 14. Словотвір як розділ мовознавства.	7	2	2	2	1	СП,РБ, РНМД, ДС, РЗБ	Т- 2 б.
Разом за змістовим модулем	12	4	4	3	1		4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. МОРФОЛОГІЯ. ІМЕННІ ЧАСТИНИ МОВИ							
Тема 15. Морфологія. Іменник. Граматичні категорії іменника.	11	2	4	4	1	СП,РБ, РНМД Б, КМ, РП/К, МДН	Т- 2 б.
Тема 16. Прикметник як частина мови.	8	2	4	2		РБ, ПВЕНБ , РНМД	Т- 2 б.
Тема 17. Числівник як частина мови.	9	2	2	4	1	РП, ЕБ, РНМД, РП/К, ДС, МШ	Т- 2 б.
Тема 18. Займенник як частина мови.	7	2	2	3		ДС, РП, ІЛ, РНМД, РІД	Т- 2 б.
Разом за змістовим модулем	35	8	12	13	2		8
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5. ДІЄСЛОВО. ДІЄСЛІВНІ ФОРМИ. ПРИСЛІВНИК. СУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ							
Тема 19. Дієслово як частина мови. Категорія виду дієслова. Категорія часу дієслова. Категорія способу дієслова	6	2	2	2		СП,РБ, РНМД Б,ВІР, ДС, ІЛ	Т- 1 б.
Тема 20. Категорії перехідності/ неперехідності дієслова. Категорія стану дієслова. Категорії особи, числа й роду дієслова. Безособові дієслова.	6	2	2	2		СП,РБ, РНМД, ВІР, ІР	Т- 1 б.
Тема 21. Дієприкметник. Дієслівні форми на <i>-но, -то</i> . Дієприслівник.	8	2	4	2		РБ, ПВЕНБ , РНМД, НВ	Т- 2 б.

Тема 22. Прислівник.	7	2	2	2	1	РП, ЕБ, РНМД Б, НВ, КБ	Т- 2 б.
Тема 23. Службові частини мови. Прийменник . Сполучник. Частка. Вигук.	9	2	4	2	1	РП, ЕБ, РНМД, НВ, ТВПР, ВПР	Т- 2 б.
Разом за змістовим модулем	34	8	14	10	2		8
Разом за II семестр	81	20	30	26	5		20
III семестр							
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6. СЛОВСПОЛУЧЕННЯ. ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ							
Тема 24. Предмет синтаксису. Одиниці синтаксису української мови. Словосполучення як синтаксична одиниця.	8	2	4	2		СП,РБ, РНМД Б, ІЛ, ПР, КМ	Т- 2 б.
Тема 25. Поняття про речення. Головні члени речення.	9	2	4	2	1	ДС, РП, ІЛ, РНМД, ПР	Т- 2 б.
Тема 26. Другорядні члени речення.	6	2	2	2		РП, ЕБ, РНМД, ІЛ, ДС	Т- 2 б.
Тема 27. Односкладні речення.	7	2	2	2	1	СП,РБ, РНМД, ІЛ, КБ	Т- 2 б.
Тема 28. Неповне речення. Загальна характеристика простого ускладненого речення. Однорідні члени речення.	4		2	2		Б, ПВЕНБ , РНМД, РІВ	Т- 2 б.
Тема 29. Відокремлені члени речення. Відокремлення узгоджених і неузгоджених означень. Відокремлення прикладок.	6	2	2	2		РБ, ПВЕНБ , РНМД, РЗБ	Т- 2 б.
Тема 30. Відокремлені члени речення. Відокремлення додатків. Відокремлення обставин. Відокремлені уточнювальні члени речення.	7	2	2	2	1	РП, Б, РНМД, ІЛ, ДС, МЗН	Т- 2 б.

Тема 31. Вставні та вставлені конструкції.	6	2	2	2		РП, ЕБ, РНМД, ДС, РЗБ	Т- 1 б.
Разом за змістовим модулем	53	14	20	16	3		15
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 7. СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ. ПРЯМА І НЕПРЯМА І НЕПРЯМА МОВА. ПУНКТУАЦІЯ							
Тема 32. Типи складного речення. Складносурядні речення.	6	2	2	2		РІД, РІВ, ТВПР, НВ	Т- 1 б.
Тема 33. Складнопідрядні речення, їх структурні особливості.	6	2	2	2		ПС, ІЛ, ВПР, КМ, РІВ	Т- 1 б.
Тема 34. Безсполучникові складні речення.	6	2	2	2		ПС, РБ, СП, ВПР, МД	Т- 1 б.
Тема 35. Багатокомпонентні складні речення. Різновиди складних речень, в яких комбінуються сполучниковий і безсполучниковий зв'язки.	7	2	2	2	1	ПС, РІД, ДМ, ДБ, НВ	Т- 1 б.
Тема 36. Пряма і непряма мова. Пунктуація.	7	2	2	2	1	РІВ, РНМД, ВПР, НВ	Т- 1 б.
Разом за змістовим модулем	32	10	10	10	2		5
Разом за III семестр	85	24	30	26	5		20
Всього годин/Балів	240	66	84	76	14	I семестр – 100; II семестр – 20; III семестр – 20.	
Види підсумкових робіт							Бали
Підсумкова контрольна робота 1							15
Підсумкова контрольна робота 2							15
Підсумкова контрольна робота 3							15
Підсумкова контрольна робота 4							15

*** Методи навчання**

Традиційні

за джерелом знань

– словесні: РП – розповідь, ПС – пояснення, Б – бесіда (ЕБ – евристична, РБ – репродуктивна, ВБ – вступна, ПТБ – поточна, ПдБ – підсумкова), І – інструктаж (ВІ – вступний, ПтІ – поточний, ПдІ – підсумковий), РП/К – робота

з підручником/книгою, РІД – робота з інтернет-джерелами, РНМД – робота з навчально-методичними й науково-інформаційними джерелами, РІВ – робота з інструментами візуалізації (таблицями, схемами, інтелект-картами, інфографікою, картами часу і т. ін.);

– наочні: ІЛ – ілюстрування, ДМ – демонстрування, СП – спостереження;
 – практичні: РЗ/К – розв’язування задач/кейсів, ВПР – вправи (РВПР – репродуктивні, ПВПР – продуктивні, КВПР – конструктивні, ТВПР – творчі), ДР – дослідні роботи, ЗД – завдання, ЗВ – звіти

за характером пізнавальної діяльності студентів

ПІ – пояснювально-ілюстративні, РП – репродуктивні, ПВНМ – проблемний виклад навчального матеріалу, ЧП – частково-пошукові, ДС – дослідницькі

Інноваційні: ДС – дискусія, ДБ – дебати, ПФ – портфоліо, МД – моделювання, МШ – мозковий штурм, НВ – навчаючи–вчуся, ТШ – ток-шоу, КМ – кейс-метод, ПР – проєкт, КВ – вебквест, квест, КБ – кубування за Б. Блумом, РЗБ – ромашка запитань Б. Блума, ДЦ – двосторонній щоденник, МДН – методи дистанційного навчання, МЕН – методи електронного навчання, ММН – методи мобільного навчання, МЗН – методи змішаного навчання, МКН – методи кооперативного навчання.

**** Форми оцінювання:** усна (У), письмова (П).

**** Методи оцінювання:** УІО/ПІО – усне/письмове індивідуальне опитування, УФО/ПФО – усне/письмове фронтальне опитування, Т – тестування, МКР – модульна контрольна робота, МПК – метод програмованого контролю, МППВПР/ЗД – метод практичної перевірки вправ/завдань, МСК – метод самоконтролю, МСО – метод самооцінки.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Самостійна робота здобувачів освіти включає опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу, вивчення окремих питань, що не були розглянуті на лекціях.

Таблиця 3

Тема	Кількість годин
<p>І семестр Змістовий модуль 1. Вступ. Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка й орфографія <i>Українська мова — національна мова українського народу</i> 1. Українська мова — національна мова українського народу, одна із форм його національної культури. В. Сухомлинський про навчання дітей рідною мовою. 2. Походження української мови. Періодизація історії української літературної мови. Місце української мови серед інших слов'янських мов. 3. Поняття про норму. Норми української літературної мови.</p>	2

4. Видатні українські мовознавці XIX ст. — М. О. Максимович, О.О. Потебня, М.Г. Житецький, Б.Д. Грінченко.	
<p style="text-align: center;">Основні стильові різновиди писемної та усної форми української літературної мови</p> <p>1. Основні стильові різновиди писемної та усної форми української літературної мови.</p> <p>2. Поняття стилю. Принципи класифікації стилів.</p> <p>3. Стильові різновиди усної та писемної форм української літературної мови. Загальна характеристика функціональних стилів в українській мові.</p> <p>4. Взаємодія стилів в історії української літературної мови.</p>	2
<p>1. Особливості фонетичного і фонологічного аспектів вивчення звукового складу української літературної мови.</p> <p>2. Звук. Три аспекти вивчення звуків мови. Охарактеризуйте кожен із них.</p> <p>3. Різниця з артикуляційного боку голосних і приголосних звуків.</p> <p>4. Чим зумовлюється введення терміна «фонема» і як трактується це поняття.</p> <p>5. Зв'язок між звуком і фонемою.</p>	2
<p style="text-align: center;">Звукова характеристика української мови</p> <p>1. Які модифікації голосних і приголосних слід розрізняти ?</p> <p>2. У чому виявляється системність фонемного складу мови ?</p> <p>3. Які різновиди асиміляції існують ? У чому особливість дисимілятивних процесів?</p> <p>4. Чим відрізняється фонетична транскрипція від фонематичної?</p> <p>5. Що вивчає морфонологія? Який зв'язок між морфом і морфемою?</p> <p>6. Чи всі зміни голосних і приголосних у мовленні можна назвати історичними?</p>	2
<p style="text-align: center;">Фонологічна система сучасної української мови</p> <p>1. Фонологія. Поняття про фонему. Головний вияв і варіанти фонем.</p> <p>2. Запис текстів фонематичною транскрипцією.</p> <p>3. Чергування голосних фонем.</p> <p>4. Чергування приголосних фонем.</p>	2
<p style="text-align: center;">Фонетичні процеси в сучасній українській мові</p> <p>1. Різновиди модифікацій звуків у потоці мовлення.</p> <p>2. Асиміляція та акомодация.</p> <p>3. Природа асиміляції.</p> <p>4. Асиміляція приголосних за: а) дзвінкістю; б) глухістю; в) м'якістю та твердістю; г) за місцем та способом творення.</p> <p>5. Фонетична транскрипція. Запис текстів фонетичною транскрипцією.</p>	2
<p style="text-align: center;">Орфоенія</p> <p>1. Основні поняття орфоенії.</p>	2

<ol style="list-style-type: none"> 2. Суспільне значення орфоепічних норм. 3. Основні орфоепічні риси української літературної мови. 4. Вимова голосних звуків. 5. Вимова приголосних звуків. 6. Випадки порушення орфоепічних норм. 	
<p style="text-align: center;"><i>Графіка. Орфографія</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Використання нелітерних графічних знаків у писемному мовленні. 2. Зміни у написанні складних та іншомовних слів, передбачені в останньому виданні «Українського правопису». 3. Короткий огляд історичного розвитку української орфографії. 4. Вживання великої літери. Правопис слов'янських та чужомовних прізвищ. 5. Правопис слів іншомовного походження. 	4

Змістовий модуль 2. Лексикологія. Фразеологія	
<p>Предмет і завдання лексикології української мови. Семантичні зв'язки у словниковому складі</p> <ol style="list-style-type: none"> Відмінність між омонімією і багатозначністю. Способи розмежування омонімії і полісемії (проілюструвати на конкретних прикладах). Шляхи і причини утворення синонімів. 	2
<p style="text-align: center;">Лексика української мови з погляду походження та функціонування</p> <ol style="list-style-type: none"> Відмінність іншомовних слів від інтернаціоналізмів. Засвоєння й асимілювання іншомовної лексики в українській мові. Територіальні діалектизми, соціальні діалектизми (жаргонізми, арготизми). 	2
<p style="text-align: center;">Лексикографія</p> <ol style="list-style-type: none"> Лексикографія як розділ мовознавства. Загальна характеристика словників. Типи словників: <ol style="list-style-type: none"> перекладні словники; тлумачні словники; етимологічні словники; словники синонімів, антонімів, паронімів; орфографічні, орфоепічні та інші словники правильності мови; фразеологічні словники. Назвати найважливіші словники, видані до ХХ століття, у ХХ столітті, в останні роки. Сучасні словники української мови. Словники для молодших школярів. 	2
<p style="text-align: center;">Фразеологія</p> <ol style="list-style-type: none"> Типи фразеологізмів за структурою і способом вираження. Переклад фразеологізмів з однієї мови на іншу. Джерела української фразеології. Проілюструвати прикладами. 	2
<p style="text-align: center;">II семестр Змістовий модуль 3. Граматика. Морфеміка. Словотвір Граматика як наука. Морфеміка</p> <ol style="list-style-type: none"> Функціональні відмінності між кореневими і афіксальними морфемами. Типи афіксальних морфем. Особливості словотворчих і формотворчих морфем. Основа слова. Різниця похідної основи від непохідної, вільної основи від зв'язаної. Зміни в морфемній будові слова. 	2

<p style="text-align: center;">Словотвір як розділ мовознавства</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Охарактеризувати лексичне і граматичне значення слова. 2. Зв'язок словотвору з лексикологією і граматиною. 3. Способи творення, характерні лише для іменників. 4. Типи формантів в українській мові. 5. Охарактеризувати будову твірних, похідних основ. 	2
<p style="text-align: center;">Змістовий модуль 4. Морфологія. Частина мови</p> <p style="text-align: center;">Іменник</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Іменники, що мають тільки форму однини або тільки форму множини. Залишки форм двоїни в сучасній українській мові. 2. Стилiстичне вживання паралельних форм числа іменників. 3. Система відмінків у сучасній українській мові. Основні значення відмінків. 	2
<p style="text-align: center;">Прикметник</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Тверда і м'яка група прикметників. Словозміна прикметників. 2. Творення прикметників. Наголос у прикметниках. 	2
<p style="text-align: center;">Числівник</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Правопис числівників. Наголос у числівниках. 2. Відмінювання числівників. 3. Різниця числівників та слів із кількісним значенням. 4. Групи числівників за морфологічними ознаками. Як розглядається це питання у шкільних підручниках? 5. У чому полягає специфіка парадигм кількісних числівників в українській мові. 6. Яку думку висловлюють мовознавці щодо порядкових числівників. 7. Синтаксичні функції числівника в українській мові. 8. Правила написання різних форм числівників. 	2
<p style="text-align: center;">Займенник</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Особливість займенника як самостійної частини мови. 2. Співвідношення займенників з частинами мови за значенням, морфологічними ознаками та синтаксичною роллю в реченні. 3. Основні лексико-граматичні розряди займенників. 4. Існування специфічних випадків функціонування займенників. 	2
<p style="text-align: center;">Дієслово</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дві основи дієслова, їх роль в утворенні дієслівних форм. Синтаксична роль дієслівних форм. 2. Категорія часу. Зв'язок категорії часу з категоріями способу й виду. 3. Морфологічні і синтаксичні ознаки дієслова. 4. Правопис е, и в особових закінченнях дієслів. 5. Правопис частки не з дієсловами. 6. Вживання м'якого знака у дієсловах наказового способу. 	2
<p style="text-align: center;">Дієслівні форми</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Активні дієприкметники теперішнього і минулого часу, особливості їх творення і вживання. 	2

<p>2. Пасивні дієприкметники, їх творення і вживання.</p> <p>3. Дієприслівники недоконаного і доконаного виду.</p> <p>4. Наголос дієприслівників.</p>	
<p style="text-align: center;">Прислівник</p> <p>1. Перехід інших частин мови у прислівники (адвербіалізація).</p> <p>2. Перехід прислівників у службові слова.</p> <p>3. Наголос у прислівниках. Правопис прислівників.</p>	2
<p style="text-align: center;">Службові частини мови. Вигуки</p> <p>1. Правопис прийменників, сполучників, часток.</p> <p>2. Перехід самостійних слів і словосполучень у прийменники.</p> <p>3. Значення вигуків. Структурно-семантичні розряди вигуків. Інтонаційні особливості вигуків.</p>	2
<p style="text-align: center;">III семестр</p> <p style="text-align: center;">Змістовий модуль 6. Словосполучення. Просте речення</p> <p style="text-align: center;">Предмет синтаксису. Одиниці синтаксису української мови.</p> <p style="text-align: center;">Словосполучення як синтаксична одиниця.</p> <p>1. Словосполучення і сполуки слів.</p> <p>2. Типи речень за відношенням до дійсності. Сміслові, структурні, інтонаційні та стилістичні особливості речень кожного типу.</p> <p>3. Особливості поєднання різних типів присудка з підметом.</p> <p>4. Стилiстичне вираження різних форм присудків.</p> <p>5. Способи розмежування другорядних членів речення.</p> <p>6. Координація як синтаксичний зв'язок головних членів двоскладного речення (підмета і присудка), при якому відбувається повне або часткове уподібнення словоформ, що виражають ці члени.</p>	2
<p style="text-align: center;">Поняття про речення. Головні члени речення</p> <p>1. Стилiстичне використання розповідних, питальних, спонукальних і окличних речень.</p> <p>2. Синтаксична група підмета; синтаксична група присудка у простому двоскладному реченні. Непоширені і поширені двоскладні речення.</p> <p>3. Складені іменний і дієслівний присудки, їх структурні особливості.</p>	2
<p style="text-align: center;">Другорядні члени речення</p> <p>1. Розмежування неузгоджених означень і додатків у формі родового відмінка, залежних від іменників. Вираження неузгодженого означення словосполученням.</p> <p>2. Місце прикладки у відношенні до означуваного слова. Написання прикладки з означуваним словом окремо і через дефіс.</p> <p>3. Вираження додатка нерозкладним сполученням слів.</p> <p>4. Види обставин за значенням і способом вираження.</p>	2
<p style="text-align: center;">Односкладні речення</p>	2

<p>1.Безособові речення, їх значення та різновиди за способами вираження в них головного члена.</p> <p>2.Інфінітивні речення.</p> <p>3.Номінативні речення, їх значення і різновиди.</p> <p>4.Стилістичні функції односкладних речень.</p> <p>5.Синтаксично нечленовані речення слова-речення). Типи синтаксичнонечленованих речень, їх значення і вживання.</p>	
<p>Неповні речення. Загальна характеристика простого ускладненого речення. Однорідні члени речення</p> <p>1.Уживання неповних речень у різних стилях мови. Відмежування неповних двоскладних речень від формально схожих з ними повних односкладних.</p> <p>2.Еліптичні речення як особливий вид неповних речень.</p> <p>3.Просте речення і висловлювання. Синтаксичне і актуальне членування речення. Основні функції порядку слів у простому реченні.</p> <p>4.Пунктуація в реченнях з однорідними членами.</p> <p>5.Стилістичні особливості речень з однорідними членами.</p>	2
<p>Відокремлені члени речення</p> <p>1.Синтаксичні умови відокремлення.</p> <p>2.Морфологічні умови відокремлення.</p> <p>3.Семантичні умови відокремлення, факультативне відокремлення.</p> <p>4.Пунктуація при відокремлених членах речення.</p> <p>5.Пунктуація при уточнюючих словах і зворотах.</p>	2
<p>Вставні та вставлені конструкції. Звертання</p> <p>1.Вставлені слова, сполучення слів і речення; пунктуація при них.</p> <p>2.Особливості пунктуації при звертанні.</p> <p>3.Стилістичні можливості звертання. Поняття про вокативні речення.</p>	2
<p>Змістовий модуль 7. Складне речення. 9 .Пряма і непряма і непряма мова. Пунктуація.</p> <p>Типи складного речення. Складносурядні речення</p> <p>1.Складне речення як змістова, структурна та інтонаційна єдність.</p> <p>2.Типи складносурядних речень за характером відношення. Синонімія й омонімія сурядних сполучників. Стилістичне використання складносурядних речень.</p> <p>3.Складносурядні речення. Кома, крапка з комою, тире у складносурядних реченнях.</p>	2
<p>Складнопідрядні речення, їх структурні особливості</p> <p>1.Засоби оформлення зв'язку між підрядною і головною частинами. Розмежування сполучників і омонімічних з ними сполучних слів.</p> <p>2.Структурно-семантичні типи складнопідрядних речень з підрядними різних видів.</p> <p>4.Синонімія складнопідрядних речень з підрядними різних видів і простих речень з відокремленими другорядними членами.</p>	2

5.Кома, крапка з комою, інші розділові знаки між частинами складнопідрядних речень.	
<i>Безсполучникові складні речення</i> 1. Безсполучникові складні речення з однотипними частинами. 2. Безсполучникові складні речення з різнотипними частинами. 3. Розділові знаки у безсполучниковому складному реченні.	2
<i>Різновиди складних речень, в яких комбінуються сполучниковий і безсполучниковий зв'язки. Період. Складне синтаксичне ціле.</i> 1.Складнопідрядні речення з кількома підрядними. Супідрядність і послідовна підрядність (включення). Розділові знаки. 2.Варіанти поєднання сурядно-підрядних конструкцій в українській мові. 3.Складне синтаксичне ціле як синтаксична одиниця найвищого рівня. 4.Абзац, його зв'язок зі складним синтаксичним цілим. 5.Період, його синтаксична природа, особливості інтонаційного оформлення.	4
<i>Пряма мова і слова автора. Непряма мова. Основи пунктуації сучасної української літературної мови</i> 1. Співвідношення форм прямої та непрямої мови. 2.Різні типи зв'язку прямої мови з непрямою (авторською). 3.Заміна прямої мови непрямою. 4.Невласне пряма мова, її структурні особливості та застосування. 5.Пунктуація української мови. Принципи української пунктуації. Основи пунктуації сучасної української літературної мови. 6.Головні правила вживання розділових знаків. Використання розділових знаків з емоційно-стилістичною метою.	4
Разом	76

8. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

ВСТУП. ФОНЕТИКА. ФОНОЛОГІЯ. ОРФОЕПІЯ. ГРАФІКА.
ОРФОГРАФІЯ

Практичне заняття № 1

**Тема: Українська мова — національна мова
українського народу**

1. Українська мова — національна мова українського народу, одна із форм його національної культури
2. Походження української мови. Періодизація історії української літературної мови. Місце української мови серед інших слов'янських мов.
3. Сучасна українська літературна мова. Державний статус української мови.
4. Поняття про норму. Норми української літературної мови.
5. Діалекти української мови.

Завдання для самопідготовки:

1. *На якому рівні порушується мовна норма в наведених реченнях?*

1) На протязі місяця в установу надійшло чимало скарг. 2) Йому було вручено вітальну адресу. 3) Жюрі підвели підсумки конкурсу. 4) Близько семидесяти абітурієнтів успішно здали вступні іспити. 5) Поїзд під'їжджав до Ташкенту. 6) Чимало студентів заборгували книжки в бібліотеці. 7) Вони люблять і вірять своєму вчителю. 8) Ми приймаємо активну участь у підготовці до свят. 9) Насильно милим не будеш. 10) Вони не дуже добре відносились до свого вчителя.

2. *Випишіть із тлумачного словника значення поданих нижче слів.*

Злидні — злигодні, громадський — громадянський, мішати — заважати, великий — крупний, дрібний — мілкий, заступник — замісник, витікати — впливати, класти — ставити, любимий — улюблений, власник — володар, кращий — ліпший, переводити — перекладати.

Тема: Фонетика. Загальна характеристика та класифікація голосних та приголосних звуків

1. Предмет і завдання фонетики. Зв'язок фонетики з іншими розділами мовознавства.
2. Акустико-артикуляційні особливості голосних звуків і приголосних звуків.
3. Класифікація голосних звуків за місцем творення і підняттям язика.
4. Голосні звуки в наголошених і ненаголошених складах.
5. Написання ненаголошених *e, u, o*.
6. Класифікація приголосних звуків за участю голосу і шуму.
7. Класифікація приголосних звуків за місцем творення.
8. Класифікація приголосних звуків за способом творення.
9. Співвідносність приголосних звуків за дзвінкістю — глухістю, акустичні пари дзвінких-глухих приголосних; приголосні, що не мають співвідносного акустичного парного.
10. Співвідносність приголосних звуків за твердістю — м'якістю. Історична довідка про ствердіння губних і шиплячих приголосних.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Дайте характеристику голосних і приголосних фонем. Назвіть їх диференціальні ознаки.*

1) Україна, зразковий, вогко, вибігти, легко, космос, земля, перетворюємо, обличчя, його, тінь, малюк, черв'як, оббити, беззубий, сім'я, дитина, герб, пригадуємо, їхати, сон, вічний, сьогодні, збігається, героїчний, тижневий, слов'яни, агрус, бубон.

2) Селянин, збіжжя, колосся, пригадую, навіки, стежка, дихаємо, глибина, центнер, ненависть, черговий, цегляний, полум'я, подвір'я, сніжок, в'язати, дзеркало, іній, тайга, дядько, багаття, алмаз, заєць, бойовий, міжряддя, радіо, незнайомий, раптом.

Вправа 2. *Запишіть подані слова фонетичною транскрипцією, охарактеризуйте кожну фонему в поданих словах і словоформах.*

1) Кум, загоню, цвенькати, віджати, дзиґа, підгір'я, розумний, своєю, землемір, лілея, хитрющий, юшка, яблуко, джмелі, чебрець, рішучо, поїдьмо, припав, затуливши, саджанець.

2) Тривога, латунь, однокурсник, кожух, життя, веселий, йшов, північ, зграйками, пишть, зозуленька, заєць, його, ключі, загоєний, синенький, тобі, голівка, возіть, перлина, пришити, кривавий, фіалкові, чому, приречений, кювет, піддашся, ротик, весна, тинок, Пилип, чекати, цемент.

Практичні заняття № 3-4

Тема: Зміни приголосних у потоці мовлення

1. Асиміляція приголосних. Повна і часткова асиміляція.
2. Регресивна асиміляція: за голосом (дзвінкістю, глухістю), за м'якістю, за місцем і способом творення.
Дисиміляція приголосних; суміжна і на відстані, прогресивна і регресивна.
3. Спрощення груп приголосних.
4. Подвоєння та подовження груп приголосних.
5. Фонетична транскрипція.
6. Зміни груп приголосних при збігу їх:
 - зміни груп *-цьк-, -ськ-, -зьк-, -ск-, -шк-, -зк-, -ст-*;
 - зміни приголосних перед *-ш(ий)* у вищому ступені прикметників (прислівників).

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Запишіть фонетичною транскрипцією; визначте тип асиміляції.*

З часом, з чимось, з журавлем, з садів, з джерела, безшумний, безжурний, приніши, піщаний, воцаний; Васьчин, Ващенко, Вінниччина; милуєшся, пробудишся, зважся, змажся, Палажці, дочці, у шапочці, Оришці.

Вправа 2. *Подані слова запишіть фонетичною транскрипцією, поясніть явища асиміляції. Поясніть явища асиміляції за дзвінкістю — глухістю у словах і на межі прикметника з іменником. Яка за напрямком асиміляція? Чи завжди позначається асиміляція на письмі?*

Боротьба, просьба, косьба, зцідити, з попелу, без клопоту, розказати, з черги, з шибок, з Тиси, скраю, вогкий, вокзал, легкий, молотьба, стомитися, спитати, з фабрики, сфабрикувати, скинути, схитнутися, хоч би, так же.

Вправа 3. *Поясніть випадки спрощення приголосних або його відсутність.*

Тижневий, поїзний, улесливий, вісник, чесний, зап'ястний, пестливий, хвастнути, шістнадцять, бризнути, блиснути, плюснути, випускний, масний, навмисне, аванпостний, компостний, форпостний, сонячний, чесний, зловісний, безжалісний, кількісний, обласний, заздрісний, кріпосний, місцевий, пристрасний, ненависний, цілісний, якісний, совісний, месник, гуснути, безвісний, інтелігентський, захисний, очисний, антифашистський, провісник.

Вправа 4. *Встановіть випадки фонетичного подовження і морфологічного подвоєння приголосних.*

Піддати, беззбройний, відділ, здаду, роззброїти, військкомат, юннат, кінний, численний, причинний, безвинність, безвинно, винісся, трясся, здоровенний, непримиренний, старанний, благословенний, огненний, вивершений, зроблений, сказаний, здійснений — здійснений, Ганна, ссати, знаряддя, у сторіччі, піддашся, гіллястий, життєпис, знань, сторіч, відкриттів, суддя, статей, Ілля, молоддю, маззю, сіллю, молодістю, кров'ю, зрання, спросоння, попідтинню, виллю (дієсл.).

Практичне заняття № 5-6

Тема: Фонологічна система української мови

1. Поняття про фонему. Основний вияв фонем та її позиційні і комбінаторні варіанти. Реалізація в одному звукові двох однакових фонем (зіл: 'а—з'іл'л'а).
2. Фонологічна система української мови.
3. Фономорфологія (морфонологія) української мови як вчення про зв'язок і взаємодію фонем і морфем.
4. Фонематична транскрипція.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Запишіть слова фонетичною та фонематичною транскрипцією. З'ясуйте, чи однакова кількість звуків і фонем у поданих словах.*

Годинник, якщо, латаття, батьківський, читання, боєць, віддайте, беззубий, Полісся.

Вправа 2. *Запишіть фонематичною транскрипцією, з'ясуйте фонемний склад поданих слів.*

В'юн, ковінька, бязь, бур'ян, криниця, ягня, Єва, їжак, маяк, вощаний, джерельний, яровий, миттєвий.

Вправа 3. *З'ясуйте відмінність за фонемним складом у поданих парах слів.*

Лан — лань, звалений — зв'ялений, луки — люки, зораний — зоряний, ваз — в'яз, шоку — щоку.

Вправа 4. *З'ясуйте фонемний склад поданих слів.*

Віджати, віддзвеніти, джерело, дзеркальний, підземний, дзвякнути, відзначити, джигіт, видзьобати, підживити, джміль.

Практичне заняття № 7

Тема: Чергування голосних та приголосних звуків

1. Найдавніші чергування голосних звуків: О — І (*гонити— ганяти*),

Е — І (*пекти — випікати*), І — нульова фонема — И (*беру — брати — вибирати*) та ін.

1. Чергування Е,О з нульовою фонемою.

2. Чергування О, Е з І; пояснення випадків відхилення від цих чергувань.

5. Чергування И у звукосполучення РИ, ЛИ з О або Е (*дрижати — дрозж, глитати — глотка*).

6. Чергування Е з О після шиплячих та Й; пояснення відхилень від цих чергувань.

7. Чергування приголосних фонем (з історичним поясненням):

чергування *г, к, х — ж, ч, ш; г, к, х — з, ц, с;*

8. Чергування приголосних як наслідок сполучення їх з *j* (*г — ж, х — ш, д — дж, т — ч с — ш, з д — ж дж, ст — шч, в — вл, б — бл* та ін.

9. Приставні (протетичні) приголосні. Явище метатези.

10. Чергування *у - в, і - й, з - зі - із*.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Перепишіть. Проаналізувати звукові відповідності, підкресліть видозміни морфем (кореневих і афіксальних), встановити умови і причини виникнення видозмін морфем.*

Терти — тру — витирати, порох — запорошений — у поросі, дихати — натхнення, воля — невірник, променя — промінь, летіти — прилітати, день — щодня; гребінець — гребінця, сніжок — по сніжку, братового — братів, збирати — зібрати, на новому — на новім.

Вправа 2. *До наведених слів добрати такі їх форми або споріднені слова, щоб у кожній парі було представлено чергування о, е з нулем звука. За якою ознакою розрізняються випадні і вставні о, е?*

З р а з о к: хлопець — хлопця (е — випадне).

Стежка, вишня, сорочка, по землі, зерно, по пісочку, віночок, овес, хмаринки, крижинки, вітер, згадки, весна, вихор, зернина, сонце, хлопця, кожен, на стежках.

Вправа 3. *До поданих слів доберіть іншу форму чи слово, які б ілюстрували чергування голосних. Поясніть причини цього чергування або його відсутність.*

1) Водопою, доходу, каменя, льоду, коня, ніч, осіб, батьків, братового, братова, Канева, Києва, вівса, стояти, сільський, робітник, вільний, будівник, вісь, вівця.

2) Вікон, земель, казок, витер, вогню, дня, смуток, сон, травня, лоба, можу, лева, марок, папок, форм, голод, мороз, волос, зелень, поріг, оберіг, значення, гніт, колір.

3) Гребінець, дзвінок, вікно, гілок, ніжок, містка, борода, голова, болото, дерево, бездоріжжя, безголів'я, повноголосся, насіння, враження, борець, виборець, сорок, колод, гаврилівський, діловод, хлібороб, пророк, Грабовський, Желехівський.

4) Вечера, джерело, ніженька, чернетка, четвертий, щетина, будиночок, пшоно, пшениця, меншості, свіжості, Гіа вечорі, у пшоні, нашої, вечоріти, чорніти, чорнити, на чолі, печений, жона, черешня.

Практичне заняття № 8

Тема: Орфоенія. Графіка й орфографія

1. Вимова голосних звуків.
2. Вимова приголосних звуків.
3. Вимова звукосполучень.
4. Вимова слів, засвоєних з інших мов.
5. Правила наголошування слів в українській мові.
6. Український алфавіт (азбука), його писана та друкована форми.
7. Співвідношення між буквами і звуками української мови. Звукове значення букв *я, ю, є, ї, щ*. Позначення на письмі вимови *я, ю, є, ї* після твердих приголосних.
8. Український правопис. Принципи українського правопису

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Запишіть речення фонетичною транскрипцією. Визначте всі випадки розбіжності вимови звуків та їх позначення на письмі. Поясніть основні правила вимови голосних і приголосних звуків у сучасній українській літературній мові.*

1. Справді, гори, що темніли геть навколо затоки, ставали неначе прозорі, немов сотні яких ясних віконців одчинялось і крізь них ясніло живе золото (*Леся Українка*). 2. Вона розпучливо махала широкими білими рукавами, як птах крилами, а коло блідих уст лягли у неї складки невимовного болю (*М. Коцюбинський*). 3. Колись за іскристі, мов з сонця виплетені, коси він назвав свою дружину золотою вербичкою (*М. Стельмах*). 4. А в тихому хуторі зчинилось диво: од сну просиналися люди, виходили з хат здивовані й слухали пісню, що живою силою вривалась з яру на хутір (*С. Васильченко*). 5. Микола, увійшовши в клуню, довго любувався вистояними дзвінкими стовбурами груш (*М. Стельмах*). 6. Не боїться любов розлуки, не дається печалі в руки, синім зором зорить у далі, хоч за це й не дають медалі (*А. Малишко*). 7. Обабіч шляху в прозорому місячному тумані, наче видіння, відходили темні постарілі липи, і в

їхніх німотних обрисах, в прокляклому з рососо гіллі вчувалась печаль скорботних матерів (М. Стельмах). 8. Глибоке розчарування і зрозумілий в таких випадках неспокій захопили і мене (Іван Ле). 9. Головна особа, сидячи на дідовому коліні, взяла пляшку впевненим рухом і почала смоктати молоко просто з горлечка, одхиляючи назад голову (Ю. Яновський). 10. Бери той скарб собі і не давай на злам: і цвіт, і пісні згук, і щебет немовляти, ще виросте мале, ще вилетить із хати, і землю завітча людським своїм ім'ям (А. Малишко). 11. Як шовки, сміються трави, як пісні, шумлять поля... (М. Рильський). 12. Пожухлий сніг топтала заметіль, і жевріло в снігу багряне листя (Г. Коваль).

Вправа 2. *Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Поясніть їх вимову і написання, сформулюйте правила вимови.*

Розумний, здобуток, голубка, боротьба, зозуля, село, казка, неси, просьба, інколи, грати, гедзь, лємо, кожух, гудзик, б'ємося, будується, загадка, розкидати, розписатися, український, сміється, розказувати, косьба, вокзал, місячний, солдатський, кігті, полегшено, подобаєшся, Палажці, уперше, через нього, гай, слава, ягода, інший, в'єшся, розум, хліб, чуб, ріж, дубки, обходити, обтесати, берізка, допомагати, дужка, джміль, дзеркало.

Вправа 3. *Визначте, за яким принципом написані наведені слова.*

1) Багач, хазяїн, парубок, яблуко, літо, піч, мішок, жолудь, женити, сховати, сфотографувати, виїзний, тижневий, суспільство, льон, козацький, білесенький, кожух, весна, високий, молотьба, згідити, книжці, турбуєшся, путній, лазня, сонячний, Руссо, земля — Земля, по-нашому — по нашому, орел — Орел, щастя.

2) Калач, халява, рука, мачуха, сіно, хліб, осінь, чорний, вечеряти, спишіть, сходити, корисний, щасливий, мірошник, убозтво, дзьоб, український, тихесенький, зозуля, село, низина, просьба, качці, безшумний, кузня, смачний, Ніцца, кавун — Кавун, три мати — тримати.

Вправа 4. *На основі поданих слів поясніть співвідношення між буквами, фонемами та звуками.*

Бур'ян, буряк, під'їзд, оббити, стаття, радиться, дочці, багатство, щітка, джміль, майоріти, гайок, чайка, джерело, розжарити, розширити, льотчик, дзвін, дзеркало, читальня

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

Практичне заняття № 9-10

Тема : Слово — основна одиниця мови

1. Предмет і завдання лексикології української мови.
2. Слово — основна одиниця мови. Функції слова. Ознаки слова: Фонетичні, морфологічні, лексик-осемантичні.

3. Повнозначні і неповнозначні слова. Полісемія.
4. Пряме і переносне значення слова. Типи переносних значень. Метафора. Метонімія. Синекдоха. Синоніми. Типи синонімів. Синонімічний ряд.
5. Антоніми, їх типи. Антонімічні пари.
6. Лексичні омоніми, омоформи, омофони, омографи.
7. Пароніми, їх різновиди.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. До іменників **льон, картина, стіл, зуб, голова** допишіть такі прикметники, які б розкривали багатозначність поданих слів.

Вправа 2. Випишіть з художньої літератури 10 речень, де б слова *чорний, білий, вільний, тримати* вживалися в прямому і переносному значенні.

Вправа 3. *Визначте види переносних значень. Уведіть вирази в речення.*

1. Дрімає ліс, плаче вишня, читати Шевченка, ходити в золоті, випити склянку, чайник кипить, ніжка стола, театр аплодував, рожеві щічки озирнулися, гомоніла Україна. 2. Хмарки біжать, сонце сміється, слухати Чайковського, усміхнулися карі оченята, фарбувати вікна, запросити село, берегти копійку, гірський хребет, казати мільйон разів, по Італіях та Іспаніях. 3. Небо плаче, дощ іде, задрижали листки, вивчити Малишка, треба рук для роботи, з'їсти тарілку, ніс корабля, продається порцеляна, Європа заявила, карась добре ловиться.

Вправа 4. *До поданих слів доберіть рівнозначні синоніми. З кількома складіть речення (на вибір).*

Лелека, пейзаж, аргумент, оплески, клуня, азбука, флексія, хронічний, буква, льотчик.

Вправа 5. *Замініть слово чистий відповідними синонімами.*

Чисте небо, чиста вода, чисте повітря, чистий сніг, чисті руки, чиста совість, чисті помисли.

Вправа 6. *Складіть із наведеними словами-паронімами речення так, щоб чітко визначалась різниця в значенні цих слів.*

Дипломат – дипломник, адресант — адресат, громадський — громадянський, діалектичний — діалектний, матеріальний — матеріалістичний, сервізний — сервісний, факт — фактор.

Вправа 7. *Визначте, у котрих парах словосполучень однакові слова є омонімами.*

1) Гостра коса – русява коса, каштанове листя – каштанове волосся, житній хліб – шукати легкого хліба, випускний бал – високий бал, пара води – подружня пара, гірський тур – тур вальсу, козацька чайка – поранена чайка, світило поезії – світило сонце.

2) Лінія фронту – лінія в зошиті, чиста сорочка – чиста мова, вільний народ – вільне місце, човен тече – дні течуть, сила струму – сила кохання, вулканічна лава – дерев'яна лава, море щастя – прибігти до моря, сяйво зорі – сяйво молодості.

3) Віз сіно – новий віз, особова справа – стояв справа, заснований банк – заснований павутинням, моторний човен – моторна дитина, перестрочувати виплату – перестрочувати шви, ніс воду – довгий ніс, убитий горем – убитий на війні, стріла подругу – ворожа стріла.

Практичні заняття № 11

Тема : *Лексика української мови з погляду її походження та функціонування*

1. Формування української лексики.
2. Старослов'янізми в українській мові.
3. Слова старогрецького та латинського походження.
4. Запозичення з західноєвропейських та інших мов. Французькі, англійські, італійські, іспанські та ін. слова в українській мові.
5. Активна і пасивна лексика.
6. 2. Неологізми.
7. Застаріла лексика: історизми, архаїзми.
8. Лексика української мови зі стилістичного погляду.
9. Професіоналізми. Жаргонізми. Арготизми.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *На основі поданих слів поясніть склад української лексики за походженням.*

1) Дочка, батько, жінка, орати, кувати, молот, вовк, кінь, олень, ніс, зуб, воля, гнів, білка, кішка, коржик, коровай, рілля, урожай, пивовар, дядько, сорок, півтора, хороший, сьогодні, багаття, будинок, вареник, гай, гречка, жнива, освіта, оселедець, чоботи, чарувати, уста, глаголити, істина, благати, небеса, бог, вождь, страждати, гріх.

2) Діалектика, математика, полюс, метр, інфекція, ангіна, директор, юнкер, штаб, орден, швабра, вафлі, паштет, майстер, шахта, вексель, бухгалтер, політика, парламент, кур'єр, балет, пальто, магазин, абажур, мічман, футбол, хокей, трамвай, кекс, пунш, матрос, шлюпка, каюта, сопрано, віолончель, опера, бандура, кайдани, тютюн, базар, алтин, брама, барвінок, влада, табір.

Вправа 2. *Випишіть із тексту власне українські слова, визначте їхню семантику і специфічні ознаки.*

1) Любіть Україну, як сонце, любіть, як вітер, і трави, і води... В годину щасливу і в радості мить, *любіть* у годину негоди. Любіть Україну у сні й наяву, вишневу свою Україну, красу її, вічно живу і нову, і мову її солов'їну... Любіть у труді, у коханні, в бою, як пісню, що лине зорею... Всім серцем любіть Україну свою – і вічні ми будемо з нею! (В. Сосюра).

I. 2) Земле рідна! Мозок мій *світліє*, і душа ніжнішою стає, як твої сподіванки і мрії у життя вливаються моє. Я живу тобою і для тебе, вийшов з тебе, в тебе перейду, під твоїм високочолим небом гартував я душу молоду. Хто тебе любов'ю обікраде, хто твої турботи обміне, хай того земне тяжіння зрадить і з прокляттям безвість проковтне! (В. Симоненко).

II. 3) Для мене багато не треба, щоб ласку і добрість пізнати: лиш просвіток *рідного* неба та затишок теплої хати, та житнього хліба шматочок, та цвіту, що сяє калинно, та іскру краси твоїх дочок, чорнявих царівн, Україно. Для мене багато не треба, щоб серце забилося раптово. Лиш латочку рідного неба та матері лагідне слово (Д. Луценко).

Вправа 3. *До поданих старослов'янізмів доберіть українські слова, поясніть їх семантичні, фонетичні й словотворчі особливості.*

Великомудрий, вражда, врата, злато, прах, благоденствіє, глава, суцый, грядущий, єдиномисліє, воутріє, восхвалити, соблюсти, стражденний, предстати.

Вправа 4. *Поділіть подані слова на архаїзми та історизми. Доберіть до архаїзмів сучасні слова.*

Бранець, гусар, воутріє, городовий, вельми, перст, гряде, піїт, брань, зигзиця, сотник, тать, соцький, динарій, сардак, сап'янці, ректи, орда, фунт, узріти, аще, віче.

Вправа 5. *Випишіть з тексту авторські неологізми.*

1) 1. Людська душа тисячозвука, в гірським одбита кришталі. 2. О свіжий шелесте дібров, розмово одуда й зозулі, о дні мої не перебулі, життя, і сльози, і любов. 3. Сійте зерно добірне в не розмірежені лани! 4. І раптом я згадав. І білохатню вулицю родиму, і шум осінніх, шум хвилястих трав... 5. Людина обертає в сад пустині і в стоколосся колос оберта... (Із тв. М. Рильського).

2) 1. Цвіте земля, задивлена в свободу. 2. І ті корчі, і те коріння, розмите повинню з весни, і золотаве осіння в зелених кучерях весни. 3. Ми завжди проїжджаєм це село... Тут навіть хмари особливо сунуть – сутемна синь на бронзове чоло. 4. Ліси мої, гаї мої священні! Пребудьте нам навіки незнищенні! 5. Ночей чорнокнижжя читаю по буквах і сплю, прочитавши собі Оріон. (Із тв. Л. Костенко).

Практичне заняття № 12

Тема : Фразеологія української мови

1. Фразеологія як розділ мовознавства.

2. Класифікація фразеологічних одиниць.
3. Мовні штампи і кліше.
4. Джерела української фразеології.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Скласифікуйте наведені одиниці і поясніть їхнє значення.*

1) Бити байдики, дати гарбуза, спіймати облизня, п'ятами наживати, молоти язиком, повісити носа, сміх розбирає, набратися лиха, охопив смуток, винести подяку, прикусити язика, скалити зуби, згідно з оригіналом, рука руку миє, громада — великий чоловік.

2) Теревені правити, замилувати очі, ловити гав, тримати язик за зубами, губу копилити, гнути спину, ' зло бере, порушити питання, скласти подяку, хоч з мосту та в воду, скорчитися в три погібелі, ліквідувати заборгованість, руки сверблять, в страху великі очі.

Вправа 2. *Визначте походження поданих фразеологізмів.*

1) Де згода, там і вигода; як мертвому кадило; як горох при дорозі; підвищувати тон; вивести на орбіту; учітеся, брати мої, думайте, читайте; святая святих; крокодилові сльози.

2) Під лежачий камінь вода не тече; п'яте колесо до воза; іти в ногу; розбити кайдани; холодна війна; чуття єдиної родини; око за око; лебедина пісня.

Вправа 3. *До поданих російських фразеологізмів доберіть українські відповідники. Поясніть значення фразеологізмів, складіть з ними речення.*

1. Войти во вкус. 2. Во весь дух. 3. Был да сплыл. 4. Ломать себе голову. 5. Пускать пыль в глаза. 6. Как кур во щи. 7. Без году неделя.

Вправа 4. Доберіть прислів'я і приказки на одну із тем «Про азбуку», «Про навчання і книжку», «Про чесність і правдивість».

Вправа 5. До поданих слів доберіть синонімічні фразеологізми.

Зразок: *давно* — *за царя Гороха*.

Раптово, тісно, пусто, реготати, скучати, погрожувати, викрити, легковажний, лагідний, перемагати, втекти, журитися.

Вправа 6. Пригадайте і запишіть прислів'я та приказки із словом розум (ум).

II СЕМЕСТР

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. МОРФЕМІКА. СЛОВОТВІР

Практичне заняття №1

Тема: Граматика. Морфемна структура слова

1. Граматика. Граматичне значення, граматична форма, граматична категорія.
2. Поняття і предмет морфології. Морфологічна будова слова.
3. Поняття про морфему. Основні типи морфем.
4. Кореневі і афіксальні морфеми.
5. Афікси. Типи афіксальних морфем.
6. Основа слова і закінчення (флексія). Позитивні і негативні (нульові) морфеми-флексії.
7. Омонімічні і синонімічні морфеми.
8. Зміни в морфологічній будові слова (опрощення і перерозклад), ускладнення.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. Виділити значущі частини слова:

Глибоко, народолюбивий, насаджати, підбадьорливий, сріблястий, лучанин, ковзання, робітник, холодильник, кирпатенький, навчити, вмити, пересідлати, найдужчий, штампувальник, коваленко, вночі, байдуже, вимірювати, качатко, учительська, прихід, друкарня, накидати, придорожній, безбарвний, випечений.

Вправа 2. Зробити морфемний аналіз поданих слів:

Правильно, налив, взуватися, народження, радісно, просивши, котре, співають, нашвидкуруч, секретарство, по-материнськи, зозулястий, білосніжний, зеленіючи, придане, вмостившись, голіруч, вдячний, безсоромний.

Практичне заняття № 2

Тема: Словотвір. Способи словотворення

1. Способи словотворення в українській мові: морфологічні і неморфологічні.
2. Афіксація як основний спосіб словотворення в українській мові:
 - а) суфіксація;
 - б) префіксація;
 - в) префіксально-суфіксальний спосіб;
 - г) постфіксальний спосіб.
3. Безафіксний спосіб словотворення. Усічення твірної основи.

4. Складання та його види: основоскладання, словоскладання, змішане складання.

5. Абревіація: часткова, поскладова, буквенна, звукова і комбінована.

6. Неморфологічні способи словотворення.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. Визначити спосіб словотвору поданих слів:

Стрілець, білуватий, переходити, апельсиновий, пожовтілий, восени, заморський, осмислений, пролісок, передостанній, пильнувавши, співвітчизник, затінок, звільнити, обкидати, надовго, безпідставний, правнучка, синюшний, розкріпачений, землероб, прикордонний, здешевлювати, всесильний, прибитий, випросити, прегарний, відкопати, зігрітий, біло, залізобетон, зелень, міськрада, УРП, добродушний, вісімка, босоніж, ляк, кінотеатр, почин, перепис, землекоп, велич, ввіз, міжпланетний, водолаз, рагс, почин, юнь, прабабуся, розпад, молодь, схід, варення, всюдихід, переклад, далеко, далеч, дозвіл, невірний, перекладач, переклад, біль.

Вправа 2. Проаналізувати за схемами морфологічного аналізу і словотвірного аналізу слова.

Міжпланетний, радість, вуз, вузівець, відбиватися, сьогодні, архіреакціонер, від'їзд, перекотиполе, військовий, спасибі, коло (прийменник), краєвид, перефразувати, кругом (прислівник), лісостеп, підопічний, обдарований, похід, розсиплю, навчати.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. МОРФОЛОГІЯ. ІМЕННІ ЧАСТИНИ МОВИ

Практичні заняття № 3-4

Тема: Іменник як частина мови. Граматичні категорії іменника

1. Значення іменника, його морфологічні ознаки і синтаксична роль.
2. Семантичні розряди іменників.
3. Категорія числа.
4. Категорія роду. Формальні показники роду. Іменники спільного роду. Родова диференціація невідмінюваних іменників.
5. Категорія відмінка.
6. Поділ іменників на відміни

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Визначте рід поданих нижче іменників. Вкажіть, на основі яких семантичних, морфологічних або синтаксичних ознак ви відносите кожен іменник до певного роду.*

Сіль, граблі, собака, Сибір, щастя, селянство, путь, очерет, пальто, сирота, двері, коріння, шимпанзе, волосся, зерно, хлопча, Чернівці, шахи, гайвороння, ступінь, носище, аташе, жито, колібрі, гречка, біль, молоко, ворота, легені, нежить, радість, солома, Київ, кава, дріб, ручище, мед, ножиці, теревені, окуляри, молодь, золото, насіння.

Вправа 2. *Подані іменники із закінченням -а (-я) поділіть на групи: жіночого, чоловічого, середнього роду та іменники подвійного роду. За якими ознаками вони розрізняються?*

Порося, Олеся, Микола, Марія, Ілля, Іванна, Михайлина, Надійка, матуся, сирота, староста, суддя, дівчина, лоша, сердега, незграба, хлоп'я, життя, ім'я, невдаха, листоноша, сім'я, сім'я, голова, сусіда, коліща, собака.

Вправа 3. *Визначте відміну і групу іменників I та II відміни.*

Сонце, забій, звір, малятко, верф, родовище, ім'я, листоноша, рушниця, повість, яр, Париж, жовч. листоноша, рушниця, газетяр, стаття, повістяр, легеня, комар, джерело, ведмежа, теля, жаль, хлопчатко, Українка, явище, тесляр, якір, віконце, батечко, лошатко, вовчєня, деталь, любов, прислів'я, немовля.

Вправа 4. *Поділіть на групи і запишіть у формі родового відмінка однини та називного відмінка множини подані іменники II відміни.*

Ювелір, сир, маляр, кобзар, муляр, футляр, командир, пустир, календар, каменяр, газетяр, лікар, пролетар, Ігор, комар, повістяр, двір, звір, комбайнер, снігур, вівчар, мундир, офіцер, бібліотекар, інженер, гончар, інструктор, бондар, професор, договір, крейсер, бригадир.

Практичні заняття № 5-6

Тема: Прикметник як частина мови

1. Значення прикметника, його граматичні ознаки.
2. Розряди прикметників за значенням.
3. Ступені порівняння якісних прикметників.
4. Повні і короткі прикметники.
5. Відмінювання прикметників твердої і м'якої групи.
6. Відмінкові закінчення прикметників.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Розподіліть подані прикметники на лексико-семантичні групи.*

1) Міцний, важкий, дерев'яний, Миколин (шарф), дорогий, червоний, гарний, лисий, приміські (сади), гарбузове (насіння), соловейкова (пісня), Сергіїв (брат), захисний, вчорашній, високий — високо, дрібний — дрібен, величезний, чорненький, залізний міст і залізна воля, лебедина хода і лебедине перо.

2) Бурхливий, зрошувальний, Маріїн (син), пізній, коричневий, гладкий, задніпровські (плавні), бурякова (плантація), удовина (хата), Андрійкове (пальто), золотий, низький — низько, зелений — зелен, малесенький, жирнючий, ніжний, золотий годинник і золоте серце, заяча лапа і заяче хутро.

3) Веселий, блідий, зозулине (гніздо), теплий, задовільний, сліпий, фізичний (факультет), міський (вокзал), батькове (пальто), Зоїна (мати), лікувальний, гарячий — гаряче, повний — повен, здоровенний, тонесенький, чистий, сталевий трос і сталеві нерви, коров'ячий хвіст і коров'яче молоко.

Вправа 2. *Випишіть відносні прикметники. З'ясуйте їх семантико-граматичні і словотвірні особливості.*

I. Віками еволюції витворились спеціальні роди словесної творчості, які орудують спеціальними формами для сього ефекту. Така — передусім — віршована, ритмічна або римована мова; по певним правилам степенування драматичного напруження збудована драматична дія; на подібні ж ефекти степенування і контрастування, зав'язання і розв'язання конфліктів психологічних чи зовнішніх обчислене «белетристичне» (красне) оповідання і т. д. Вони передусім, очевидно, становлять предмет і матеріал історично-літературного досліджу. Але в сю сферу входять нерідко і твори риторичного мистецтва, церковна проповідь, так само як судова або політична промова; концепція філософа — такого, скажимо, як старий Платон і недавній Ніцше; оповідання історика, котрий шукає гарних, мальовничих образів, щоб в них дати і заглибити образ подій чи характерів; характеристика художнього чи літературного критика, який добирає художніх рис, щоб ними передати естетичне враження від твору чи творчості.

Деякі з цих творів можуть бути більш характеристичні й впливові, а навіть з естетичного погляду можуть вище стояти, ніж твори поезії чи белетристики.

М. Грушевський

Вправа 3. *Випишіть присвійні прикметники. З'ясуйте, як вони творяться.*

1) Ти вже не згинеш ти двожилава земля рабована віками і не скарать тебе душителям сибірами і соловками. Ти ще виболюєшся болем ти ще роздерта на шматки та вже крута і непокірна ти випросталася для волі ти гнівом виросла. Тепер не матимеш од нього спокою йому ж рости й рости допоки не упадуть тюремні двері (*В. Стус*).

2) Земле рідна Мозок мій світліє і душа ніжнішою стає як твої сподіванки і мрії у життя вливаються моє. Я живу тобою і для тебе вийшов з тебе в тебе перейду під твоїм високочолім небом гартував я душу молоду. Хто тебе любов'ю обікраде хто твої турботи обмине хай того земне тяжіння зрадить і з прокляттям безвість проковтне! (*В. Симоненко*).

3) Ти бач яка В вінках у рожах житами пахнеш в ранню рань така принадлива хороша і для чужинських зазіхань така далека... О Україно хлюпни ще піснею пісень війни ще духом тополиним та глибочини козубень розкрий для світу. Пурпуровим зеленошатим калиновим озвися словом. Хай і ті хто смерть твою пророчив здавна побачать теж яка ти славна в своїй безсмертній красоті! (Л. Забашта).

Вправа 4. Розкрийте дужки, записуючи іменник у формі прикметника чоловічого, жіночого й середнього роду. Поясніть написання таких прикметників.

(Дмитро) день, книга, пальто; (коваль) дім, донька, ремесло; (товариш) день, книга, пальто; (гай) шум, квітка, повітря; (життя) досвід, позиція, кредо; (криця) голос, вдача, слово.

Практичне заняття № 7

Тема: Числівник

1. Значення числівника і його граматичні ознаки.
2. Розряди числівників за значенням і граматичними ознаками.
3. Кількісні числівники.
4. Порядкові числівники.
5. Сполучення числівників з іменниками у називному і непрямих відмінках.
6. Правопис складних прикметників, першою частиною яких є кількісний числівник.
7. Відмінювання числівників.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. Наведені числівники поділіть на дві групи – кількісні та порядкові. Серед кількісних виділіть окремо збірні, дробові, неозначені (або неозначено-кількісні) числівники та числівникові слова, що мають іменникові морфологічні ознаки.

Один, три, двадцять, четвертий, четверо, десятеро, п'ятдесят, триста, дев'ятсот, тисяча, мільйон, сорок, сороковий, двохсоттисячний, п'ятимільйонний, дев'ятнадцять, дев'ятнадцятеро, півтора, півтори, півтораства, обидва, обоє, два і три чверті, дев'яносто, кільканадцять, багато, мало, кількадесят, декілька.

Вправа 2. Запишіть числа словами у формі кількісного та порядкового числівника і провідмініайте їх.

- 1) 8, 11, 763, 148, 1274.
- 2) 6, 14, 190, 2,5, 3/4, 45.
- 3) 3, 17, 97, 669, 7853.

Вправа 3. *Запишіть цифри словами — кількісними і (де потрібно) збірними числівниками: поставте у потрібній відмінковій формі іменники, знявши дужки.*

23 (товариш), 2 (дужка), 4 (заєць), 82 (шапка), 54 (зірка), 3 (ластівка), 6 (ластівка), 10 (сани), 11 (качеля), 12 (граблі), 4 (рік), 8 (дочка), 26 (кілограм), 90 (інвестор), 23 (градус), $3\frac{1}{4}$ (кілометр), 3,5 (кілометр), 2 (студент), 5 (вікно), 3 (ножиці), 7 (кошеня), 8 (курча), 3 (брат), 2 (син), 5 (двері), 13 (спортсмен), 14 (ягня), 18 (сходи), 1000 (спеціаліст), 2 (мільярд), 2 (день), 2 (хвилина), $2\frac{1}{2}$ (кілограм), 2,5 (кілограм), $7\frac{2}{3}$ (грам), 2 (вовк), 3 (день), 4 (дуб), 4 (ім'я), 9 (озеро), 3 (теля), 6 (українець), 8 (хлоп'я), 15 (болото), 16 (сокіл), 17 (вила), 100 (мільйон), 103

Вправа 4. *Запишіть цифри словами. Розкриваючи дужки, поставте іменники в потрібній формі.*

$\frac{1}{3}$ (рік), $\frac{2}{5}$ (урожай), $\frac{3}{7}$ (відсоток), $\frac{5}{6}$ (товар), $\frac{7}{13}$ (кілометр), 0,6 (метр), 2,75 (присутні), 5,01 (приріст), $\frac{1}{3}$ (канікули), $\frac{1}{2}$ (двері).

Практичне заняття № 8

Тема: Займенник

1. Значення займенників. Співвідношення займенників з іншими частинами мови.
2. Групи займенників за значенням.
3. Відмінювання займенників.
4. Вживання інших частин мови в ролі займенників (прономіналізація).

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Випишіть займенники, розподіливши їх за розрядами.*

I. Немає меж людській невдячності, але вдячність людська теж стає безмежною, коли ти зумієш її заслужити. Письменник Олесь Гончар заслужив цю вдячність. Він належить до письменників, яких люблять, здається, за саме звучання їхніх імен. Кожен новий твір Гончарів буквально ковтається читачем. Водночас не забувається ніщо з написаного ним, його твори з кожним роком мовби набувають масштабності, не віддаляються від нас, а виростають до символічних узагальнень, і стосується це не тільки таких його книжок, як незабутні «Прапороносці», але навіть невеличких новел, і передовсім першої з надрукованих по війні— «Модри Камень».

П. Загребельний

II. Найщиріші симпатії Григора Тютюнника віддані скромним будівничим життя, отим самим людям праці, чії думи письменник так досконало знав, бо,

власне, він теж був одним із них. Зрання звідав ціну важкого карткового хліба і пекучість кимось завданої кривди, але так само зрання відкрив для себе він і ціну товариської дружби, уваги колективу, знав, що є в природі проміння того цілющого людського тепла, якого нічим не замінити. Такими речами письменник умів дорожити. По дорозі було йому з тим, хто виступав проти нищих, злидених духом, тим-то образ людини-трудівника, щедрого душею колективіста, вірного товариша у творах Тютюнника один із найколеритніших.

О. Гончар

Вправа 2. З поданого тексту виписіть займенники та зробіть їх повний морфологічний розбір.

Кожна **нація**, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками.

Звичаї народу – це ті прикмети, по яких **розпізнається** народ не тільки в сучасному, а й в його історичному минулому.

Народні звичаї охоплюють усі ділянки громадського, родинного* і суспільного **життя**. Звичаї – це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних й найбільших всенаціональних справах. Звичаї, а також мова – це ті найміцніші елементи, що **об'єднують** окремих людей в один народ, в одну націю. Звичаї, як і мова, виробилися* протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу.

В усіх народів світу існує повір'я*, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він блукає по світі, як блудний син, і ніде не може знайти* собі притулку та пристановища, бо він загублений для свого народу.

У нашого, українського народу існує повір'я, що від тих батьків, які не дотримуються звичаїв, родяться діти, що стають вовкулаками.

... Звичаї нашого народу на диво між собою близькі. Хто його знає, чи не є саме ця близькість звичаїв тим цементуючим матеріалом, що перемагає своєю **міццю** всі інші сили, які працюють на руйнування єдності нашого народу.

За Олексою Воропаєм. Звичаї нашого народу.

Етнографічний нарис

Вправа 3. Запишіть 5 приказок та прислів'їв, компонентами яких є займенники. Підкресліть словосполучення із займенниками. Зробіть повний морфологічний розбір займенників.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5. ДІЄСЛОВО. ПРИСЛІВНИК. СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

Практичне заняття № 9-10

Тема: Дієслово як частина мови

1. Дієслівні утворення, форми і категорії.
2. Неозначена форма дієслова.
3. Дієслова перехідні і неперехідні.
4. Категорія виду. Дієслова, що виступають у вигляді корелятивної видової пари.
5. Категорія стану.
6. Категорія особи і числа.
7. Безособові дієслова.
8. Поділ дієслів на дієвідміни.
9. Категорія часу.
10. Категорія способу.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. Підкресліть дієслівні форми. Дайте характеристику їх за морфологічними ознаками і синтаксичною роллю в реченні.

В народних легендах та переказах святий Миколай боронить людей перед стихійним лихом, а найбільше — на воді. Всі одеські рибалки в своїх куренях мали образ святого Миколая. Виходячи в море на промисел, рибалки брали з собою образ святого чудотворця.

На Харківщині записана така легенда про святого Миколая: «Святий Микола — Чудотворець на небі не сидить, а тут, на землі, людям помагає. Не те, що Касян — за панича убрався і до Бога пішов жалітися на людей: «Вони, — каже, — Миколу шанують, почитають, на його ім'я церкви будують, а мене й не згадують!»

Бог вислухав Касяна та й каже до янголів: «Покличте мені святого Миколу. Скажіть, щоб зараз прийшов!»

— Нема його на небі! — кажуть янголи.

— А де ж він?

— Пішов на Чорне море людей рятувати!

— Почекай, — каже Бог до Касяна, — Микола прийде, тоді поговоримо!

За якийсь час Бог знов посилає янголів за святим Миколою.

— Нема його, — кажуть янголи, — на землі людей від пожежі рятує!

Втретє посилає Бог за святим Миколою.

— Нема його, — кажуть янголи, — він кайдани розбиває, козаків з турецької неволі визволяє!

Аж за четвертим разом з'явився святий Микола перед Богом: в старій свиті, мотузком підперезаний, чоботи в болоті і руки в грязі.

— Де ти був? — спитав Бог, а святий Микола йому відповідає:

— Помагав мужикові воза з багна витягнути!

— Ось бач, — каже Бог до Касяна, — за що його люди шанують?..»

О. Воронай

Вправа 2. У поданих дієсловах виділіть основу інфінітива (відкинувши формотворчий афікс *-ти*) та основу теперішнього/майбутнього часу (відкинувши закінчення у формі 3-ї особи множини).

Вести, везти, дати, брати, бігати, слати, стелити, сіріти, стукати, стукнути, стрибнути, пізнати, розкласти, вирощувати, замикати, замкнути.

Вправа 3. До дієслів 1-ї особи однини запишіть форму інфінітива.

Іду, їду, веду, біжу, мажу, тешу, їжджу, колишу, змащу, вимощу, відсилаю, відішлю, люблю, ловлю, згублю, висію, допомагаю, допоможу.

Вправа 4. Назвіть, які дієслівні форми творяться: а) від основи інфінітива, б) від основи теперішнього (простого майбутнього) часу.

Вправа 5. Утворіть від поданих дієслів форми 2-ої особи однини та множини теперішнього і майбутнього часу дійсного способу.

1) Чесати, перемагати, берегти, гриміти, стояти, плескати, кроїти, ловити, садити.

2) Захищатися, лити, стерегти, тесати, вірити, класти, летіти, плести, переходити.

3) Смоктати, хрестити, просити, кликати, бігти, скакати, полоскати, ненавидіти, тесати.

Практичні заняття № 11-12

Тема: Дієприкметник. Дієприслівник

1. Дієприкметник.
2. Активні дієприкметники.
3. Пасивні дієприкметники.
4. Перехід дієприкметників у прикметники та іменники.
5. Предикативні форми на **но (ено), то**.
6. Дієприслівник.
7. Помилки при використанні дієприслівника.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. Запишіть дієприкметники у дві колійки: а) дієприкметники активного стану; б) дієприкметники пасивного стану. Через риску до кожного дієприкметника запишіть те дієслово, формою якого цей дієприкметник є.

Зразок: *пожовклий* — *пожовкнути*.

Зростаючий, прочитаний, помертвілий, тремтячий, голублячий, зношений, напосний, розквітлий, пануючий, розбитий, замкнений, замкнутий, здичавілий, розписаний, ростучий, спітнілий.

Вправа 2. До кожного дієприкметника подайте інфінітив того дієслова, від якого він утворений.

Прикритий, прикриваючий, занесений, прибуваючий, прибулий, освітлений, освічуваний, зблідлий, чорніючий, застелений, застилаючий, обмерзлий, обмерзаючий, молотий, мелений, перемелюваний, перемелений, віяний, віючий, витиснений, витісняючий, ходячий, мащений, заяложений, зачеплений, зачіпаючий, застосовуваний, застосовуючий, застосований

Вправа 3. Від поданих дієслів утворіть можливі форми дієприслівників, поясніть їх творення.

Їхати, проїхати, везти, привезти, ламати, ходити, залишати, вивчати, летіти, рости, хотіти, лити, вилити, виїжджати, м'яти, махати, махнути, синіти, посинити, оголошувати, оголосити, забивати, забити, розстилати, розстелити, сісти, сидіти, сідати, колоти, заплести.

Практичне заняття № 13

Тема: Прислівник як окрема частина мови

1. Значення, морфологічні ознаки і синтаксичні функції прислівника.
2. Структурно-семантичні розряди прислівників.
3. Перехід прислівників у службові слова. Наголос у прислівниках.
4. Правопис прислівників

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. Від поданих прикметників утворіть прислівники на -о, -е і запишіть форми вищого й найвищого ступеня.

Далекий, гарячий, гожий, добрий, завзятий, замислений, мрійний, сліпучий, високий, злий, колючий, сипкий.

Вправа 2. З'ясуйте способи творення поданих нижче прислівників.

Вгору (угору), вдвоє (удвоє), тричі, натроє, бігом, гаряче, внічию, потім, щодня, взимку, надвечір, ридма, по-юнацьки, горілиць, сьогодні, втридорога, обіруч, по-кошачому, навприсядки, востаннє, часом, надворі, миттю, нашвидку.

Вправа 3. Розкрийте дужки і випишіть прислівники та прислівникові сполучення в три колонки: а) прислівники, які пишуться разом; б) прислівникові сполучення, які пишуться через дефіс; в) прислівникові сполучення, які пишуться окремо.

Вправа 4. Користуючись «Українським правописом», поясніть написання поданих прислівників і прислівникових сполучень.

(до) смаку, (до) тла, (до) загину, (в) прах, (на) (в) знак, (на) пам'ять, (на) завжди, (на) (про) чуд, (на) (в) почіпки, (на) скрізь,

(з) нічев'я, (до) побачення, (на) добраніч, (на) гора, пліч (о) пліч сам (на) сам, раз (по) раз, (кінець) кінцем, (з) (давніх) давен, (за) видна, коли (не) коли, (не) переливки, (на) (в) кидяча день (у) день (в) (ряди) годи, один (по) одному, (на) самоті, (тишком) нишком, (зі) споду, (на) споді, (на) скрізь, (на) двоє, (на) віки.

Практичні заняття №14-15

Тема: Прийменник. Сполучник. Частка

1. Значення прийменника. Морфологічні групи прийменників.

Синонімія прийменникових конструкцій. Просторові, часові, причинові відношення.

2. Походження сполучників, типи сполучників.

3. Сполучники сурядності й підрядності. Синоніміка сполучників. Правопис сполучників.

4. Загальне питання про частки. Формотворчі і словотворчі частки.

Модальні (фразові частки). Правопис часток.

5. Загальне поняття про вигук. Групи вигуків за значенням. Звуконаслідувальні слова.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. Поясніть походження прийменників, їх морфологічний склад та правопис.

Поза, з-за, без, в, од, до, навколо, ззаду, поперек, з-під, коло, під, при, над, з, всупереч, біля, для, на, близько, спереду, між, вздовж, осторонь, круг, шляхом, на чолі, в інтересах, на відміну від, одночасно з, згідно з.

Вправа 2. Поясніть морфологічний склад та синтаксичні функції числівників.

Та, але, то, чи, бо, зате, щоб, якби, якщо, що, тому, що, через те що, для того щоб, в міру того як, ні...ні, проте, хоч...хоч, чи...чи, коли, поки, дарма що, мов, мовби.

Вправа 3. Розподіліть групи часток за значенням, поясніть смислові відтінки.

Ось, оце, он, якраз, просто, ледве, тільки, лише, таки, навіть, же, ж, хай, нехай, ну, давай, еге, невже ж, ані, ні, хіба, невже, як, що, адже ж, де там, от, вже, би.

Вправа 4. Поясніть творення та розряди вигуків за значенням.

О-о!, а-а!, ой! ах! ох! Ну-ну-ну! Ага! Жах! Господи! Матінко! Подумаєш! Світе мій! Ку-ку-рі-ку! Няв-няв! Бац! Дзень!гей-гей!

ІІІ СЕМЕСТР

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6. СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ. ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ

Практичне заняття № 1-2

Тема: Предмет синтаксису. Одиниці синтаксису української мови.

Словосполучення як синтаксична одиниця

1. Об'єкт і предмет синтаксису. Типи синтаксичних одиниць.
2. Поняття про словосполучення.
3. Типи словосполучень за стрижневим словом.
4. Способи зв'язку слів у словосполученнях.
5. Синтаксичні відношення у словосполученні.
6. Побудова правильних словосполучень.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. Зробити синтаксичний розбір поданих словосполучень.

Виконати завдання, економічна реформа, чекати, весну, надзвичайно весело, червона калина, радий зустрічі, друг брата, хлопець з папкою, недалеко від школи, далеко на небосхилі, перевірені дружбою, вивчайте мову.

Вправа 2. Поділіть речення на словосполучення, схарактеризуйте словосполучення за типом смислового зв'язку компонентів (атрибутивні, об'єктні, обставинні).

У всі віки на всіх перепуттях історії хліб був найбільшим з багатств Коли його обмаль — чваньковите золото просто непотріб. Його закопують в землю як мерця, його ховають за ковані двері як найпідлішого злочинця. А хліб і в бундючні хороми, і в прості селянські оселі здавна вносили на підносах з шанобою. Ти, золото, годишся тільки для того, щоб на тобі подавали до столу звичайний чорний хліб. Недарма збіднілі народи відверталися від держав, що мали багато золота, й простягали руки до тих, що мали багато хліба. Хліб переважає все. Одне пшеничне зерно тяжче за гори золота. Вкинуте в землю, воно за один лише рік дає тисячі зерен. А золотий мішок вік пролежить в землі і нічого не вродить. Тож недарма хлібом і сіллю зустрічає Русь своїх дорогих гостей. Ідіть, народи! Русь не відмовить вам, як не відмовить у хлібі сусід сусідові, село селу. Можливо, в інших державах не так заведено. Можливо, там,

де владарює золото, за хліб і гребуть золото. А у нас ні. У нас віддають хліб тією ж міркою, якою позичили. Ми позичаємо хліб на багатство.

В. Земляк

Вправа 315. Виділіть словосполучення, поділіть їх на групи за типом смислового зв'язку компонентів та морфологічним вираженням стрижневого слова.

А сонце вже сідало. Високо, високо під небом вечірнім пролетіли величезним табуном дикі гуси у плавні на ніч і виповнили повітря дивним гуком, що, мов відгомін далекого дощу, пронісся понад тихим Дунаєм. Небо над Галацом жевріло, як розпечене залізо; широка річка понялась на заході вогняною барвою, далі зарожевіла, засяяла блакиттю, а там заблищала сизою барвою холодної криці... Вербовий гай на тім боці повивсь у темряву, почорнів, блакитні гори стали синіми та хорошими... По тихих водах Дунаю, мов лебідь, проплинув парохід і виразно витнувся на палаючому обрії, як з чавуну вилитими чорними щоглами. Захвилювалась вода, мов жито від вітру, покотилась валами до берега, наблизилась — і вдарила з глухим стогоном в пісок, розбиваючись на тисячі білих крапельок... І знов усе стихло; тільки сполохана річка, гойдаючись в своїх берегах, мелодійним хлюпанням жалілась жовтому пісочкові на докучливих гостей.

М. Коцюбинський

Вправа 3. Подані словосполучення поділіть на синтаксичні, лексичні та фразеологічні. Якщо якісь з них можуть мати подвійне значення, поясніть це на прикладах.

Біла церква, гав ловити, адамове яблуко, набити руку, контрольний диктант, білий гриб, критичний реалізм, Новий рік, збити з пантелику, берег озера, ловити рибу, легка промисловість, спочити після роботи, троянський кінь, легке завдання, замилювати очі, червоне яблуко, волоський горіх, цвіт акації, легка кавалерія, Далекий Схід, на сьомому небі, далекі гони, на п'ятому поверсі, Кривий Ріг, домашнє завдання, дати слово, нова книга, весела вдача, дати одкоша, сізіфова праця, Біле море, зелена трава, біла ворона, водити за руку, день і вечір, надути губи, ні риба ні м'ясо, білий папір, надути щоки, водити за носа.

Практичне заняття № 3

Тема: Речення як основна синтаксична одиниця

1. Поняття про речення.
2. Ознаки речення.
3. Зовнішньо синтаксична структура речень. Основні ознаки речення.

4. Класифікація речень за метою висловлювання.
5. Класифікація речень за структурою.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Визначте типи речень за метою висловлювання.*

1. Нехай на серце ляже ваготою моя земля з рахманною журбою. Хай сходить співом горло солов'я в гаю нічному (В. Стус). 2. В синьому промінні впали в трави тіні (Г. Коваль). 3. Може, це ти на уламках імперій встала, в неволі народжена пісне? (В. Швець). 4. Краплини воску скапували вниз (Л. Горлач). 5. На коліна! Як смієш перед князем стовбувата?! (Б. Чин). 6. Тебе одну я серцем викликаю, одне ж бо тільки серце в грудях є! (О. Ющенко). 7. Колосом і цвітом оповита, знов розхорошилася земля. Ходить липень під стіною жита, шлях-дорогу м'яко вистеля (Б. Степанюк). 8. Хто ж це біля столу з друзями сидить серед книжок? (В. Швець). 9. Пишіть листи і надсилайте вчасно, Коли їх ждуть далекі адресати (Л. Костенко). 10. Ой там у полі... — на обніжку тліє блакитний жар... Нащо так рано, метелику-сніжку, нащо так рано з-за хмар? (В. Чумак). 11. Куди мені їх зміст переказати! Він сам казав критично: — Молодці! — Бо сорок літ немовби й небагато, а як прожити в горі та біді? (А. Малишко). 12. Чого тужба так серце тисне, Немов чиясь рука німа? (Д.Павличко). 13. Та пустіть же мене, мамо, — звідки в вас отее зло? (П. Тичина). 14. Та й чи можна словом описати, як людина простором хміліє? (І. Жиленко). 15. Оглянься із минулого в завтра! В кого справжні були ворога, той лиш друзів по-справжньому вартий (П. Чубинський). 16. Чи не повторила б ти мені її ще раз? (О. Кобилянська).

Василь Симоненко

Вправа 2. *Розподіліть окличні речення за метою висловлення/ Виділіть граматичні засоби оформлення окличності (інтонація, вигуки, окличні частки вигуків, займенникового чи прислівникового походження).*

1. Люблю я жить! 2. І не журюсь, бо що таке життя, коли не труд до самозабуття, не щедрість рук і не самопожертва? 3. Скільки нас розгублено по місту! 4. Як негасимо міниться, пала алмаз життя в простій оправі смерті! 5. Радуйся, Маріє! Гояде в віках твій гарний син! 6. І чи потрібні двері, що не ведуть нікуди? (З тв. І. Жиленко.) 7. Та хтось таки прийшов і гарно розпалив у кузні бойківській від пломеню Тараса! (Д. Павличко). 8. Ну, а ти вже із нами пройди тую ниву! (А. Малишко). 9. В тобі була надія материнства? (Д. А. Головка). 10. Вкраїно, пісне із пісень, налитий золотом цар-колос! (Б. Степанюк). 11. Ти мужній, наша сила й завзяття! Не втихай, чуття помсти святе! (П. Тичина). 12. Моя Вітчизна дорога, яка в тобі горить снага! (М. Олійник). 13. Чим врівноважити ту правду, що

болить і відливається під серцем у набої?! (Д. Павличко). 14. Чи вирве нам серця роздорів динаміт?! (Д. Павличко). 15. Де й коли їм побачитись вдасться?! (О. Підсуха). 16. Благословіть нас, матері, за рідний край життя не жаль нам! (О. Підсуха).

Практичне заняття № 4

Тема: Головні члени простого речення

1. Головні члени простого речення.
2. Односкладне і двоскладне речення.
3. Підмет. Простий підмет. Складений підмет.
4. Присудок. Складений присудок. Складений іменний присудок. Іменна частина складеного іменного присудка. Складений дієслівний присудок.
5. Складні випадки та помилки при узгодженні підмета й присудка

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. У наведених реченнях визначити підмет і присудок, охарактеризувати їх.

Невеликії три літа марно пролетіли (Т. Шевченко).

Пісню калинову я складаю знову (В. Сосюра).

Лиш батькове прощання на вустах і мамин зі сльозою поцілунок нам не гірчать невірністю... (В. Простопчук).

Тут буває по дві-три посівнів кампанії на рік без єдиної збиральної (О. Довженко).

Ці квіти – спогади про світлі дні (О. Олесь).

Трудитись має кожен, як бджола (Д. Павличко).

Книги – моя найбільша пристрасть (І. Цюпа).

Добрі діти – потіха, а злі – гризота (Народна творчість).

Рад би ще раз він побачить отаку зиму (П. Тичина).

Тепер дійсність дивніша за сни (М. Коцюбинський).

Вправа 2. У наведених реченнях підкресліть підмет. Поясніть способи морфологічного вираження підмета.

1. Настя пішла за матір'ю слідом (І. Нечуй-Левицький). 2. Усі ми дужі дружбою своєю (В. Стефаник). 3. Вік прожити — не поле перейти (Народна творчість). 4. Незабаром Соломія з Остапом простували повз плавні до циганської оселі (М. Коцюбинський). 5. Сім відважних бійців ту команду зрозуміли серцем і душею (Іван Ле). 6. Думала, що тільки кобзарі співають, бо,

сліпі, не бачать карих оченят (Т. Шевченко). 7. Як блиснув дев'ятсот і п'ятий рік, у дядьковій Годосевій коморі збиралося з десяток чоловік (М. Рильський). 8. Поля зливалися з темрявою, і тільки невеличкий клапоть дороги виднівся при слабому світлі затуманених зір (О.Слісаренко). 9. Потім ми з Наталкою пішли додому, і всю дорогу вона мовчала (Ю. Яновський). 10. Їздові підклали під колеса каміння (О. Гончар). 11. Я чую твій плач, Ярославно (П. Воронько). 12. Прохожі зостанавливалися, дивувалися (Панас Мирний). 13. Якби прийшов хтось інший, видючий, простягнув руку, показав шлях (М. Коцюбинський). 14. Любить свій край — це для народу жити, боротися за юне, за нове (В. Сосюра). 15. Тисячне «ура!» грозою сколихнуло податливі набряклі луги (М. Стельмах). 16. На землі багато квітів. Поміж ними є одна (А. Чубинський). 17. І час настав. І сталось вічне (Є.Маланюк).

Вправа 3. *Складіть речення із складеним підметом, у яких були б представлені усі можливі способи його вираження, зазначені нижче.*

1. Сполучення власне-кількісного числівника з іменником у формі називного відмінка множини чи родового однини чи множини.

2. Сполучення неозначено-кількісного числівника, прислівника чи займенника з іменником у формі родового відмінка множини.

3. Сполучення іменника, що має кількісне значення, з іменником у формі родового відмінка множини.

4. Сполучення іменника або особового займенника у формі називного відмінка з іменником або іншою частиною мови у значенні іменника у формі орудного відмінка з прийменником з.

5. Сполучення числівника або займенника з іменником або іншою частиною мови у значенні іменника у формі родового відмінка з прийменником з (із).

6. Форми, до яких не входить жодне слово у формі називного відмінка.

7. Неподільне словосполучення.

8. Словосполучення: прізвище, ім'я, по батькові.

9. Ціле речення або група речень.

10. Назва твору, цитата.

Вправа 4. *Складіть речення, у яких подані дієслова виступають то простим дієслівним присудком, то частиною іменного складеного присудка. Продовжіть ряд таких дієслів.*

Зразок: *Данило став на порозі. Данило став командиром загону.*

Іти, повернутися, бути, становити, залишитися, робитися, називатися, вважатися, доводитися.

Практичне заняття № 5

Тема: Другорядні члени речення в двоскладному реченні

1. Загальна характеристика другорядних членів речення.
2. Означення узгоджені і неузгоджені.
3. Прикладка.
4. Додатки. Прямий і непрямий додаток.
5. Обставини.

Завдання для самопідготовки:

Визначити другорядні члени речення у поданих реченнях.

1. І стало легше дихати, і серце забилося радісно у молодих, ще дужих грудях, і шлях йому прослався, найлегший шлях, додому, на Україну, між люд простий, трудящий та нелукавий; і не було такої сили в світі, яка б його спинила на цьому шляху(В. Шевчук). 2. Кожний народ доти народ, поки він володіє власною мовою, і в цьому — його культурна суверенність; як тільки з тих чи інших причин він позбавляється можливості застосовувати й культивувати свою мову, він перестає бути тим, ким він був і мусить бути (Ч.Айтматов). 3. Місяць світить на білу постать і на хату(С.Васильченко). 4. Підземні надра й гори скорились нам і служать нам (М.Рильський).

Вправа 1. *Складіть речення, у яких подані слова і словосполучення виступали б означеннями.*

Високого зросту, веселий, імені Тараса Шевченка, з дерева, з карими очима, верхи, років двадцяти, зопалу, сьогодні, писати, брата, чорні.

Вправа 2. *Перепишіть речення, поставте потрібні розділові знаки, поясніть їх. Підкресліть відокремлені означення.*

1. Раїса сиділа мовчки а рясні сльози тихо котилися по її виду такому жалібному нещасному з виразом питання й муки. 2 Часом з'являються бліді хмаринки довгі худі прозорі. 3. Дрібні дзвіночки розбігалися по луці і сіяли сум такі делікатні і такі ніжні що самі дивувались як животіють на світі. 4. Перед ними лежав той далекий грішний світ із якого вони втекли колись у тиху чорну яму принадний веселий у сяйві як мрія як сам гріх. 5. Через дорогу проти церкви стояла школа нова висока під залізом на горбочку як сорока на тину. 6. Вона зігнута й бліда стріла його переляканими й сердитими очима. 7. Ліс обгортав їх холодний сумний та мовчазний. 8. Зігріті крутими стежками напоєні гірським повітрям послушниці були веселі. 9. Кирило лишився сам і байдуже дивився як ніч обгортає садок чорна густа тепла. 10. їм усім хотілося якнайчастіше казати те нове слово мов тільки знайдене просте і рідне. 11. Сосни немов розступилися і

обгорнули поляну свіжу похмуру куди як на ложе спадали сині роси. 12. Куди веде ся біла дорога що плете петлі у горах чужих холодних? 13. Рядом курилась туманом важка соснова гора закурена спалена вогнем який лизав іще червоним язиком вершечки пнів. (З тв. М. Коцюбинського.)

Вправа 3. *Перепишіть речення, підкресліть прикладки, поясніть, до якого слова вони відносяться і чим виражені.*

1. Повернулися додому п'ять братів, п'ять братів-богатирів із боїв (В. Бичко).
2. Чим тобі, любий краю, віддячу, де слова-самоцвіти зберу (Л. Дмитренко).
3. Зацвіла весна, та весна красна, квітом-цвітом простелилась до села (А. Малишко).
- 4.1 тополя шепче, горнеться до матері-землі (А. Малишко).
5. Зацвіла в долині червона калина, ніби засміялась дівчина-дитина (Т. Шевченко).
6. Вдяг ясенкнязь кирею золоту, а дика рожа — буйнії корали (Леся Українка).
7. Десь-недесь лежали на землі дерева-великани, підриті й поборені віком або розколені громом (О. Кобилянська).
8. Ой, який же ти став тепер, мій лісу-брате! (О. Десняк).
9. І, може, зустрінесться пісня моя самотня у світі з пта-шками-піснями, то швидко полине тоді тая гучная зграя далеко шляхами-тернами (Леся Українка).
10. Десна-красуня горне свій гнучкий стан до Дніпра-Славути (І. Цюпа).
11. Чи не чув хто, чи не бачив Москаля-солдата, Мого сина (Т. Шевченко).
12. А Дніпр мов підслухав: широкий та синій, підняв гори-хвилі (Т. Шевченко).
13. Серед довгої мами-зими буду спать в порцеляновій скриньці (І. Жиленко).

Вправа 4. *Виділіть у поданих реченнях другорядні члени речення. Розмежуйте означення та додатки, поясніть чому.*

1. По діброві вітер виє, гуляє по полю, край дороги гне тополлю до самого долу (Т. Шевченко).
- 2.1 смутно, і радо покинути парту, де ріс і мужнів, розпущені віти весняного саду, на березі човен, політ голубів (В. Швець).
3. Химерними візерунками лягли на шлях тіні акацій (О. Гончар).
4. Молодь заповнила невеличку кімнату вчительки (О. Бойченко).
5. Ріку переходили бродом, з боями — і бродом, і вплав (В. Швець).
6. Пишається проти сонця гай, увесь у блискучих краплях, як у дорогому намисті (С. Васильченко).
7. Поспішаючи, кудись ховаються останні шуми й гуки довгої літньої днини (С. Васильченко).
8. Ще чути бурі десь шалений клекіт (Г. Коваль).
9. Бряжчать мережані ярма з терновими занозами, поскрипують нові чумацькі мажі, укриті шкурами, закурені в далекій дорозі (М. Коцюбинський).
10. Іду майданом, розгортаю листя і слухаю вечірній спів соборів (І. Жилено).
11. Хто в дикий вихор гопака Втіляв життя назустріч степу (Є. Маланюк).
12. Доторкнувсь до яблуневих віт — і в дорогу до вершин зберуся (А. Чубинський).
13. Мов фіолетові, од рук упали тіні... (В. Коломієць).
14. Згадавсь мені рядок одного вірша (Д. Павличко).

Вправа 5. *Визначте, в яких словосполученнях керований іменник є неузгодженим означенням, а в яких — додатком.*

Берег озера, стрілка годинника, обкладинка книги, сторінка листа, риса характеру, кучугури снігу, вікна аудиторії, хлопець веселої вдачі, бані церков, зал засідань, глибина моря, дитина сусіда, студент університету, книжки учня, герой нашого часу, збирання врожаю, оранка землі, краса природи, куш троянд, ряд верб, кордони країни, потиск руки, щастя материнства, боротьба за існування.

Практичне заняття № 6

Тема: Односкладні речення в системі простого речення

1. Загальна характеристика односкладного речення.
2. Означено-особові речення.
3. Узагальнено-особові речення.
4. Неозначено-особові речення.
5. Безособові речення.
6. Інфінітивні речення.
7. Номінативні речення.
8. Неповні речення та еліптичні речення.
9. Нечленовані конструкції (слова-речення).

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Визначити тип односкладних речень.*

1. Сумно мені тут, нудно. 2. Слухаєш, бувало, її і думаєш... 3. Вернувся, сказав і пішов. 4. Тихо і темно. 5. Гірка твоя усмішка. (О. Олесь). 6. І смеркає, і світає... 7. Чого тобі шкода? (Т. Шевченко). 8. Дивишся й не надивишся, дишеш і не надишешся тим чистим гарячим та пахучим повітрям (І. Нечуй-Левицький). 9. Решетом воду неносять (Народна творчість). 10. Коханий, глянь на мене (Леся Українка). 11. Історію вогненным вітром гнало (Є. Маланюк). 12. Дарованому коневі в зуби не дивляться (Народна творчість). 13. Посадили над козаком явір та калину (Т. Шевченко). 14. Цілую вас обох, і Микосю, й Дорочку міцно-міцно (Леся Українка).

Вправа 2. *Перепишіть односкладні речення, згрупувавши їх за типами у такій послідовності: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові.*

1. Той монастир недавно збудували (Л. Костенко). 2. Ранком вивели їх з казарми на двір; розставили лавами (Панас Мирний). 3. Дивишся і не надивишся, дишеш і не надишешся тим чистим, гарячим і пахучим повітрям (Леся Українка). 4. Його сховали на горище, і ранок змив його сліди (А. Малишко). 5. Шануйте здобуте трудом покоління, помножте його у пошані (Нагн.). 6. За правду, браття, єднаймося щиро (Леся Українка). 7. Але як швидко побіля вогню не бігай — все рівно обпечешся (Григорій Тютюнник). 8. Тут же, біля лікарні, розкладають вогнище, варять картоплю (В. Козаченко). 9. В артілях виспіли жнива, вантажать динь багрянні кулі, кавуни лежать посулі (А. Малишко). 10. Коли зважуєшся на сей крок у житті, чого ж було стояти на колінах (Леся Українка). 11. Забуду моря

віщий шум чи юнь, даровану годами (А. Малишко). 12. У п'єрях спинились, обернулись до вітчима (Леся Українка). 13. Куди не глянеш в даль оцю окресну — тут споконвіку скрізь лилася кров (Л. Костенко). 14. Коли спитають, де мій дім, я певно знаю, що я відповім (Л. Первомайський). 15. Стою — мов скеля непорушний (П. Тичина). 16. Підеш тією стежкою, глянеш кругом себе, і скрізь бачиш зелене море верб, садків, конопель, соняшників, кукурудзи та густої осоки (І. Нечуй-Левицький). 17. Мої муки, мої люті, в хмарі заховаю (Т. Шевченко). 18. Не сумуй одна, не журись одна (А. Малишко). 19. Поховайте та вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте (Т. Шевченко). 20. За що, не знаю, називають хатину в гаї тихим раєм (Т. Шевченко).

Вправа 3. *Перепишіть номінативні речення, підкресліть у них головний член, вкажіть засоби його вираження.*

1. Падіння. Вибух. Спалах. Довгий ряд цистерн з бензином. Взвод мотопіхоти. Штабна машина (Л. Дмитренко). 2. Війна. Фронти. Вогню й металу шквал. Дві похоронки сховані в конверті (Л. Дмитренко). 3. Варшава. Театр. Акорди пісенні. Вітальні промови. Овацій грім (Л. Дмитренко). 4. І шум, і спів, і коридори (В. Сосюра). 5. Ночі солов'їні, і заводу дим, і зірничі сині над Дінцем моїм (В. Сосюра). 6. Ліс і вітер. Ніч зимова (В. Сосюра). 7. Спокійні очі. Сива голова. Жорстка кирея кольору нічного (Л. Костенко). 8. Козацька школа, крита очеретом, блаженські стіни, плетені з лози... три лави, стіл, псалтир і образи (Л. Костенко). 9. Свято матері моєї — спаса, празник яблуні та калача. Стерень вижовклих печальні пасма, скрики журавлиного ключа (Д. Павличко). 10. Черемхова гілка, вечірня пора. Далека сопілка на схилах Дніпра (М. Луків). 11. Калина в пурпурі, дуби (А. Малишко). 12. Чужинський вершник степом скаче, — гримлять копита. Кров і дим (М. Луків). 13. Коні... Кобилиці... Стригуни... Лошата... Пекло. 14. 1 гарби, і вози, і возенята. 15. Затих орган... Вечір... А потім уже ніч. 16. Безкрайній степ. Де-не-де його перетинають лісові смуги. 17. А коняка добра! Мужича коняка! 18. Тут батіжний свист, ляскіт, лемент. (З *тв. Остапа Вишині*) 19. Вітер і дощ. Ніч, якої ніхто з живих не забуде (О. Довженко). 20. Ніч. Безсилі метелики. Лампа і сніжний папір (М. Рильський). 21. Окоп. Залізниця. Гармата. Дуби, посивілі від пилу, Світанки рожево-сухі (А. Малишко). 22. Жайворон у небі, жита коливання, в мареві тремтливим села і сади... перші і несмілі промені кохання, рейки і вагони, копри і мости (В. Сосюра).

Практичне заняття № 7

Тема: Речення з однорідними членами

1. Поняття про просте ускладнене речення.
2. Однорідні члени речення
3. Синтаксичні відношення між однорідними членами речення.
4. Однорідні й неоднорідні означення.
5. Узагальнювальні слова при однорідних членах речення.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Перепишіть речення, підкресліть однорідні члени і вкажіть, якими членами речення вони виступають.*

1. Минають роки, віки, тисячоліття. 2. За неосяжно довгий час підіймаються на низинах гори, міняють свої русла ріки, дрімучі ліси виростають на пустельних раніше просторах, розливаються нові моря — зовсім іншим стає лице землі. 3. Погляньте, що відбувається навколо вас протягом року — взимку і влітку, ранньою весною і пізно восени. 4. Немов у дивному калейдоскопі, повсякчас змінюється природа: вкривається ніжним цвітом навесні, пишною зеленню буяє влітку, дзвенить-переливається різноманітними звуками — пташиним гомоном і дзижчанням комах, таємничими і загадковими голосами всього, що літає в повітрі, криється в травах, лісах, чагарях і під водою. 5. Спливає час, і восени вона одягає на себе золотисті шати, гаптує багрянцем ліси й сади, виряджає в далеку дорогу птаство, що поспіша у теплі краї, і стоїть отак, безгомінна і строга, чекаючи, поки білим серпанком вкриє її чарівниця зима... (С. Залеська). 6. Фіалки пахнуть ніжно, радісно і хвилююче (Юрій Смолич). 7. Благодатний, довгожданий, Дивним саявом осіяний, Золотий вечір, ній гість Впав бадьоро, свіжо, дзвінко, На закурені будинки Зголоднілих передмість (М. Рильський)

Вправа 2. *У поданих реченнях підкресліть однорідні члени, поставте, де потрібно, розділові знаки при них. Поясніть, якими сполучниками зв'язані однорідні члени.*

1. Шебелинський газ з-під Харкова йде тепер і в Дніпропетровськ і в Белгород і в Брянськ (3 газети). 2. Павло орав і сів під холодним дощем (В. Кучер.). 3. Овес і ячмінь гналися в колос, просо вже схилилося молодим волотом до землі, і кукурудза шуміла над полями, мов зелений гай (В. Коломієць). 4. І отак вони працюватимуть майже дві години. Кидатимуть у піч то руду то вапняк, зливатимуть пінясте шумовиння шлаку, братимуть проби металу, вихоплюючи сталь з печі довжелезними металічними ложками... (П. Загребельний). 5. Мовою металургів це зветься «поліровка» сталі. А поліруються шліфуються тут не тільки сталь, а й людські душі людська витримка і вміння (П. Загребельний). 6. Летять собі журавлі та й летять. А внизу під запоною білих ріденьких хмарок синіють на землі тихі ріки жовтіють пусті вже поля зеленіють ліси і луки біліють села і міста. І гарно так тихо та тепло та сонячно в світі (О. Слісаренко). 7. Вожак летить та й летить все далі та й далі. Він не зупиниться. Тільки журно курликне над нашою хатою над селом чи над містом над полем чи над лісом (О. Слісаренко).

Вправа 3. *Перепишіть речення, підкресліть однорідні означення однією речкою, а неоднорідні — двома. Поставте розділові знаки при однорідних означеннях.*

1. Стояв ясний морозний ранок. 2. Це був білий полярний лис. 3. Великі білі звірі раз у раз з води вискакують. 4. Найпрудкіший і напклятіший вовк погнався за красивим струнким оленем. 5. Теплий хутровий одяг грів не обтягуючи його. 6. Жовті червоні сині голубі стрічки — різнобарвні стрічки. 7. Макаренко подивився на Ліду ясними хорошими очима. 8. Був у Закомарика чубатий сильний великий гусак, що звався Гегекало Маркотійович. 9. Над звірами-артистами височіли чорні стрімкі скелі. 10. Вдалині виднілись білі снігові шпилі. 11. Артисти-звірі опинилися у височезній блискучій кімнаті. 12. Це був підземний соляний палац. 13. На палубу витягли сіть з восьминогом. У роті у нього стирчали халяви великих водолазних чобіт (М. Трублаїні).

Вправа 4. *Перепишіть речення, підкресліть у них узагальнюючі слова при однорідних членах. Усно поясніть, якими частинами мови вони виражені і якими є членами речення. Поставте розділові знаки.*

1. Все, чим живе людина, дістається нам від природи і їжа і одяг і житло і навіть уся наймудріша і найдосконаліша техніка (С. Залеська.). 2. Залізна руда і кам'яне вугілля нафта і газ золото і коштовні алмази то все подарунок природи (С. Залеська). 3. Люди беруть від неї сировину вугілля руду будівельний матеріал і виробляють чудові машини зводять казкові споруди гігантські заводи і електростанції, які змушують стихійні сили працювати на користь людству. 4. Тихо було навкруги і над широким плесом лиману внизу і позаду під урвищами моря (Ю. Смолич). 5. Все зникло, наче в казці місто гори поле гай (Леся Українка). 6. Скрізь червоно на небі і на узгір'ях і на горі (М. В.). 7. Лози кручі висип ліс все блищить і сяє на сонці (О. Довженко). 9. Перед очима розгортався типовий для Угорщини ландшафт вибалки пагорби рівнини (О. Гончар). 10. Кленів росло навколо багато молодих і старих крислатих з розлогим гіллям і гінких по-тополинному струнких з великим лапатим листям (В. Козаченко).

Практичне заняття № 8-9

Тема: Речення з відокремленими членами

1. Поняття про відокремлення.
2. Відокремлені уточнювальні члени речення.
3. Відокремлення додатків.
4. Відокремлення узгоджених і неузгоджених означень.
5. Відокремлення прикладок.
6. Відокремлення обставин.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. Перепишіть речення, поставивши пропущені розділові знаки. Усно поясніть, якою частиною мови виражені означення та внаслідок яких умов вони відокремлюються.

1. Високий і ставний повернувся Яків додому (А. Шиян.). 2. Слухали жадібно, бо слова ті сміливі й пекучі здіймали в голові рої думок (А. Шиян). 3. Розгойдане море вже брудне й темне наскакувало на берег і покривало скелі. 4. По сірому виступу скелі ліпились татарські халупки зложені з дикого каміння. 5. У глибоких долинах зелених од винограду і повних сивої мли тіснились кам'яні громади рожеві од вечірнього сонця або синіючі густим бором. 6. Комиш шумів... Жовтий гладкий високий він глузував з неї, помахуючи над її головою рудим чубом (М. Комісарова.). 7. Про природу України можна говорити без кінця — про її широкі вкриті золотою пшеницею степи і тихі води, зелені гаї і ліси, високі Карпатські гори і лагідне, голубляче море іскристе в гарячому промінні південного сонця (С. Залеська) 8. Трави густі пахучі шелестять під ногами (О. Копиленко). 9. Настав довгожданий ранок теплий прозорий щедро обсіпаний позолотою сонця (Я. Баш).

Вправа 2. Перепишіть речення, підкресліть відокремлені додатки, пояснивши засоби їх вираження та природу відокремлення.

1. У Марка не було друзів, за винятком Аркадія (О. Копиленко). 2. Замість того, щоб іти туди, де живе Аркадій, вони раптом потрапили на шумну вулицю (О. Копиленко). 3. За винятком близьких товаришів по школі та приятеля його .і матері, інженера-конструктора Яреми Галайди, ніхто більше не знав про Аркадійову працю (О. Копиленко). 4. Віднині, поряд з батьком і матір'ю, найближчим другом і наставником для тих, перед ким тільки-но відкриваються захоплюючі простори світу, буде наш радянський вчитель (З газети). 5. Дикі качки, крім базару, водяться на лугових озерах та по очеретах і тихих-тихих плесах на річках (О. В.). 6. Крім вогневої Брянського, тут розмістився командний пункт батальйону з усім штатом до писарів включно (О. Гончар).

Вправа 3. Складіть речення з відокремленими додатками в сполученні з прийменниками крім, у тому числі, за винятком, замість, а також речення з невідокремленим додатком в сполученні з прийменником замість, вжитому в значенні за.

Вправа 4. Перепишіть речення, підкреслюючи у них відокремлені обставини. Усно поясніть, якими частинами мови вони виражені, чому відокремлені.

1. Тихою ходою, ледве ступаючи натомленими ногами по свіжій ріллі, йшов за плугом парубок, Семен Ворон. 2. Сиві круторогі воли, помахуючи рогатими головами, поспішалися з гори в долину на спочинок. 3. Семен стояв ні в сих, ні в тих, тримаючи в руках торбинку, не знаючи, чи залишитися тут, чи тікати. 4. Романко зареготався зразу, почувши бажання Семенове вчитись, але, трохи

подумавши, згодився. 5. Поважно, з острахом, наче до першої сповіді, приступивсь Семен до граматики (М. Комісарова). 6. Гастелло направив палаючий літак на ворожу колону, і фашисти, перелякавшись, в розпачі, почали тікати в різні сторони (З газети). 7. Над комишами ще нижче, ніж вчора, спускалось олив'яне небо (М. Комісарова). 8. Дніпро розійшовся, як море, широким блакитним плесом, а над ним високо, вся в знаменах, підвелася могутня сизокрила гребля (Я. Баш).

Вправа 5. *Перепишіть речення, поставте пропущені розділові знаки. Підкресліть уточнюючі слова та звороти і укажіть, якими частинами мови вони виражені.*

1. Високо в повітрі на крилах сріблястих щогл на-тяглися дроти й повисли над сивим Дніпром, мов струни велетенської арфи (Я. Баш). 2. Край села у глибокій долині біг поміж волоських горіхів струмок (М. Комісарова). 3. Є сотні мов, а правда лиш одна. На всій землі від краю і до краю (М. Рильський). 4. Над ним у високому і лункому небі кружляла зграя вороння (Я. Гримайло). 5. Коли б навіть мені не сказали заздалегідь, що за річкою за кільканадцять метрів звідси вже починається наша Батьківщина, то я, здається, сам би дізнався про це (О. Гончар). 6. На широчезній рівнині скільки сягав зір яскраво золотились соняшники (О. Гончар). 7. Навіть улітку в погожу годину білі хмаринки обкутували вер-1 ховіття смерек і буків (М. Шумило). 8. Станемо тут на узліссі і послухаємо пташиних пісень (О. Копиленко).

Практичне заняття № 10

Тема: Вставні і вставлені конструкції. Звертання

1. Поняття про звертання. Розділові знаки при звертаннях.
2. Вставні слова, словосполучення і речення.
3. Вставлені конструкції.
4. Розділові знаки при вставних і вставлених конструкціях.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Перепишіть речення, підкресліть звертання, поставте розділові знаки і поясніть усно вживання їх.*

1. Відкривай гарячі груди Мати-земле. 2. Спи дитячко сном міцним. 3. Мій Києве Нема таких туманів, які б не розійшлися над тобою.... 4. Ой Дніпре наш Дніпре широкий та дужий. Ти служиш нам краще, ніж дідам служив. 5. І ти людино в себе у ногах Побачиш постать гордої природи. 6. Розлягайся скибо чорна Сійся зерно і рости. 7. О ріки ви сестри мої кружляючи разом з землею

Запліднюйте щастям її — і піснею станьте моєю. 8. Благословенні ви брати Що в сязі дружби і свободи йдете до спільної мети, На ясні зорі й тихі води. Благословен і славен ти Російський сміливий народі. 9. Встаньте голодні в Країнах усіх Чуєте? Сурми заграли. 10. Гей земле наша молода іще у ранах ти, Але цілюща є вода! Радій же і рости. 11. Ти пливеш моя країно мила До безмежних обріїв ясних (М. Рильський).

Вправа 2. *Складіть речення, в яких наведені слова були б то підметом, то звертанням.*

Гори, воїни світла, сонце, радість, простори.

Вправа 3. *У поданих реченнях із звертаннями поставте пропущені розділові знаки.*

1. Ой дівчата паняночки заспіваєм коханочки бачте, ніченька яка. 2. Гей ти пісне-серцегубко лийся глибоко в серця. 3. Ой не шуми журливо темний гаю мій (Олесь). 4. Збережи нам квіти пишні поверни часи колишні — чуєш вітре степовий. 5. Гей ви квіти гей ви трави звірі Не змєртвить вас мла осіння. (З тв. Г. Г. Чупринкаинки) 6. Прийди весно прийди рясна новим життям заграй (Б. Лепкий). 7. Розкажи тополе не ховай од всіх, чому слабне вітер в кучерях твоїх? Розкажіть ви роси, ніби перли чисті чому вас роняють трави урочисті (В. Симоненко). 8. Не цареві мостивому, не пану в палаті, а тобі єдиний друже хочу одспівати мою думу засмучену, криваву убиту (Ю. Федькович). 9. О чом Дунай о чом тихий о чом же ти не рожевий? (Ю. Федькович). 10. Єдина кохана дівчино моя скажи мені вірну правду, чи будеш моя (Ю. Федькович).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 7. СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ. ПРЯМА І НЕПРЯМА І НЕПРЯМА МОВА. ПУНКТУАЦІЯ

Практичне заняття №11

Тема: Складносурядні речення

1. Загальні відомості про складносурядні речення.
2. Засоби поєднання частин складносурядного речення.
3. Різновиди складносурядних речень.
4. Пунктуація в складносурядних реченнях.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Перепишіть речення відповідно до норм пунктуації. На основі змісту складносурядного речення, функції сполучників між його предикативними частинами визначте смислові відношення між реченнєвими частинами складносурядного речення. Складіть схему до кожного речення.*

1) Лиш у труді живе людина а без труда її нема. Дівчина троянди поливала і кудись котилась хмар навала і сміялась осінь за вікном (3 тв. В. Сосюри). Не то осінні води шуміли збігаючи в Дунай не то вітер бився в заламах провалля (М. Коцюбинський). Не сплять лиш цвіркуни і фонтани та кліпа очима-зорями небо. Немов хвіртка скригнула чи клямка брязнула. Ялинка затремтіла від низу до верхечка і кілька зелених глиць упало на сніг (3 тв. М. Коцюбинського).

2) А літо йде полями і гаями і вітер віє і цвіте блакить (А. Малишко). Згода дім будує а незгода руйнує (Нар. творчість). Ти ярма людям благаєш а я волі (Н. Рибак). Чи до мети я певної дійду чи без пори скінчу свій шлях тернистий. Щось поет хотів відмовить на недбалу горду мову та вже сонечко червоне заховалось за діброву. Сонце ледве променіє і на сході вже світає (3 тв. Лесі Українки). Сичі в гаю перекликались та ясен раз у раз скрипів. Дунув вітер понад ставом і сліду не стало. Ще б плакала Катерина та сліз більш немає (3 тв. Т. Шевченка).

3) Ясно ще осіннє сонце сяє та холодом осіннім вже в повітрі потягає. Чи се лютня чи арфа рекоче чи то спів я чую щоранку, щоночі. В тяжких днях звела вже доля до купи і злучила ваші серця і ви показалися гідними перестояти й найстрашнішу бурю (3 тв. І. Франка). Дніпро спокійно шумить і реве і мла стоїть стіною від землі до неба глухого беззоряного. Не заgrimів ні грім у хмарах ні зловісні блискавки не розкрояли неба вчистим спалахом. Він [хірург] був дуже здоровий з природи але і в нього вже не вистачало сил (3 тв. О. Довженка).

Вправа 2. Виділіть із тексту складносурядні речення. З'ясуйте семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами цих речень та засоби їх вираження.

Нічого не сталося, але тривога ясно відчувалася. Так буває, коли ти знаєш, що сам у кімнаті, а тобі здається, що чийсь очі пильно стежать за тобою. Ти обертаєшся, нікого не бачиш, але тягар чужого погляду відчутний і далі. Макар завмер. Минула хвилина, дві, і десь далеко, за стіною ночі, розлігся вибух, голосно повторений луною. Повітря струснулося, і над головою задзвеніли у вікні шибки — тонко й тривожно, і, здається, під ногами здригнулася земля...

Ще крок ступне німець — і їм доведеться стріляти. Іншого виходу немає.

Палієнкові стало холодно, і водночас їдкий піт щипає очі, брови бубнявлюють од нього.

Світло й далі бурхливо роїться в погріб. Войчук нараз побачив пронизливий блиск сонця з своєї картини. Але ж там, на картині, було світло життя, а тут воно загрожує смертю...

П. Гуріненко

Тема: Складнопідрядні речення

1. Складнопідрядні речення, їх структурні особливості.
2. Засоби оформлення зв'язку між підрядною і головною частинами. Розмежування сполучників і омонімічних з ними сполучних слів.
3. Складнопідрядні речення нерозчленованої структури.
4. Складнопідрядні речення з підрядним присубстантивно-атрибутивним.
5. Складнопідрядні речення з підрядним займенниково-співвідносним.
6. Складнопідрядні речення з підрядним з'ясувальним.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. Розгляньте складнопідрядні речення, встановіть як приєднуються в них підрядні речення до головних (сполучниками підрядності чи сполучними словами). З'ясуйте функції сполучних слів як членів підрядних речень.

1. У людини, як і в птаха, настає в житті такий час, коли в неї міцніють крила (В. Козаченко.). 2. Як ти підносиш на руках дитя, світлішають думки і почуття (Д. Павличко.). 3. Весняними вечорами, коли відсиріє від степової вологи земля, голублять душу і серце людини свіжі і ніжні степові запахи (Г. Тютюнник). 4. Поклін тому, хто вносить чесну зладу в людські серця, одверті і не злі (А. Малишко). 5. Що там сталося, для мене залишилося таємницею (В. Лучук). 6. Хто не довго спить, тому щастить (В. Минко). 7. О дубе, дубе, хто тобі дав сили устояти проти вітрів і злив? Мабуть, земля, яка тебе зростила, мабуть, народ, який тебе садив (Л. Забашта). 8. І, може, де кобза знайдеться, що гучно на співи озветься (Леся Українка). 9. Я сама сюди не раз ходила, де Дніпро повився течією (В. Ткаченко.). 10. Де багато пташок, там нема комахок (Народна творчість). 11. Буває, що літній тиждень цілий рік годує (Народна творчість). 12. Як без снігу зима, то влітку врожаю нема (Н. тв.).

Вправа 2. Запишіть з'ясувальні складнопідрядні речення. Поясніть, до яких слів відноситься з'ясувальна частина, якими сполучниками чи сполучними словами приєднується.

1. Мене вже не раз питали, чому не назад іду, не від фронту, а слідом. 2. А згодом я переконався, що дід казав правду. 3. Мені спочатку навіть здалося, що кружляю на одному місці. 4. Я зі страхом відчуваю, як десь глибоко в душі зв'язується й росте вже знайомий, звіданий мною мулкий сум. 5. Я вже давно помітив, що дорослі люблять розказувати мені свої гризоти і всякі незлагоди — наче сміття у драгий кошик висипали, зовсім не турбуючись, навіщо мені все те знати. 6. Я намагався уявити собі, які в собаки очі, коли вона висє. 7. Груді мені стислися від думки, що міг би й не втрапити сюди, але я боявся радіти, бо вже примітив, що слідом за радістю назирці десь ходить лихо й очікує на мене. 8. Любив ці тихі, лагідні розповіді про тата, чув їх від багатьох людей і часто думав

собі: чому ж ніхто не заступився за нього? 9. Климко-бо із вдячності до неї [тітки] розказав, звідки, чому і як пішов сюди. (З тв. Є. Гуцала.)

Вправа 3. *Запишіть прислів'я. З'ясуйте типи складнопідрядних речень.*

1. Чим хто має, тим гості приймає. 2. Яка днина, така і гостина. 3. Який гість, такий і калач. 4. Чий хліб їси, під того й дудочку скачи. 5. Хто співає, у того робота швидко минає. 6. На тобі, небоже, що мені не гоже! 7. Хто бідному дає, той вдесятеро придбає. 8. Кому не порадити, тому й не допомогти. 9. Чого хочеться, те й проситься.

Практичне заняття № 13

Тема: Безсполучникові складні речення

1. Загальні відомості про безсполучникові складні речення.
2. Безсполучникові складні речення з однотипними частинами.
3. Безсполучникові складні речення з різнотипними частинами.
4. Розділові знаки у безсполучниковому складному реченні.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Випишіть із тексту безсполучникові складні речення. Визначте кількість предикативних частин у них. Підкресліть предикативні центри. Зробіть повний синтаксичний розбір кожного безсполучникового речення.*

I. Над київськими кручами знову летіли білі лебеді. Летіли на ясні зорі, на тихі води. З-під хмар падали на них запущені вправною рукою мисливців рароги – соколи, ловили білих лебедиць, убивали й каменем кидали на землю.

Та це не збивало лебедині зграї зі свого шляху, вони здіймалися вище, крила їхні лопотіли дружніше, політ ставав стрімкішим: летіли на поклик життя рідної землі, у її надійні обійми. І ніхто не міг зупинити того стрімкого лету... (За Р. Іванченко).

II. Тиха і світла днина стояла в горах, чиста голубінь високих небес мовби розлилася по всіх близьких і далеких околах, голубими стали ґруні й ізвори, обступлена дрімливими пущами долина і мерехтлива стрічка ріки посеред неї. Здавалося, сільські обійстя, стріхи та невеликі тінисті сади теж **голубіють** здаля. Тільки молодих струнких берізок на недалеких узліссях перша передосіння позолота злегка торкнулася (І. Нижник).

III. Ікона – грецьке слово, перекладається як «образ», «зображення». Тому в Україні часто називають її образом. Це особливе, витончене й натхненне

зображення головних осіб або подій християнської релігії, передусім Ісуса Христа, Богородиці Марії і святих. Ікона докорінно відрізняється од звичайного малярства на релігійні теми. Вона є неначе тінню живого Бога і святих, спрямованою з неба на землю. Тому ікони площинні, майже не мають виміру вглиб, фарби покладаються локально, кожна окремо від іншої, не змішуючись. Дуже ретельно і збільшено малюються очі – вони немов вивчають і аналізують духовний стан віруючої людини. Усі кольори символічні, кожний щось означає: золоте – це світ небесного царства, пурпурне – царська влада Господа, блакитне – чисте і благодатне життя на землі.

Церковна традиція засвідчує, що іконопис започаткував святий Лука – апостол і євангеліст Ісуса Христа. В Україну перші ікони принесли греки з Константинополя незабаром після хрещення Русі. Наші художники швидко навчилися самі малювати їх і створили такі шедеври, які перевершили заморські. Найславніший український іконописець князівської доби – Алімпій. Старі майстри надали глибокої своєрідності українській іконі: вона помітно відрізняється від грецької, російської, болгарської, сербської, румунської й молдавської. Образи, згруповані в певній послідовності перед престолом у храмі, називаються іконостасом, що є немовби «зображальною» Біблією й історією Церкви (Д. Степовик).

Вправа 2. *Запишіть 5 фразеологічних висловів, будова яких відповідає будові безсполучникових речень. Поясніть їх зміст.*

Вправа 3. *Перепишіть, поставивши потрібні розділові знаки. Поділіть подані безсполучникові складні речення на дві групи: 1) з однотипними і 2) з різнотипними частинами. Чи можлива їх заміна складними сполучниковими реченнями?*

I. 1. Вечір мудріший Знає В кожнім стебельці Туга на серці От і співає (Г. Чубач). 2. Минула молода весна проходило і красне літечко (О. Ольжич). 3. Нема ліпшого на небі Над зорю в погоду Нема кращого на світі Над дівочу вроду (Я. Купала). 4. Паленів визорений світ лунали оклики сипалося квіття коням до ніг плескали в долоні мужчини жінки підносили угору дітей... (К. Гриневичева). 5. На світі ж воно завжди так хто чого не має те й здобуває (Яків Баш).

II. 1. Між міцними дубочками весело виглядали стрункі білі берізки смутні жахливі молоденькі осики злякано шелестіли своїм срібним листячком (О. Ольжич). 2. Коні коло воза їли овес із січкою трусили по полудрабках овесини і сіяли на свіжу ріллю сіно з рептуха смикав вітер і люто кидав ним об голу землю (Г. Косинка). 3. Степом степом йшли у бій солдати Степом степом обрїй затягло... (М. Негода). 4. Марія притому намагалася ходити навшпинячки й не грюкати дверима свята тиша розливалася в той час по їхньому обійсті (В. Шевчук). 5. Подивилась на берег ані душі (В. Іванисенко).

Практичне заняття № 14

Тема: *Складні синтаксичні конструкції*

1. Поняття про складні синтаксичні конструкції.
2. Граматичні засоби їх організації та оформлення. Абзац.
3. Структурні типи складних синтаксичних конструкцій.
4. Період, його синтаксична природа і особливості інтонаційного оформлення. Пунктуація в періодах.

Завдання для самопідготовки:

Зробити синтаксичний розбір речень.

1. Побачивши замість гетьмана його небога Войнаровського, здивувався, але свого невдоволення не виявив, навпаки, привітав гостя дуже ввічливо, бо нічого так не боявся світліший, як закиду, що не вміє поводитися з “людьми”. (Б. Лепкий).
2. Отже, таємна наука має вивчати, як діють планети, місяць та сонце на землю й людину, як відгадати людину, як відгадати майбутнє, лікувати хвороби людські, вийти за межі збагненого, і призначеного, і накиненого чужою волею, відтак прийти до тих таємниць, які Бог сховав перед людиною аж до того часу, доки вона не виросте з дитячого розуму і прийде до досконалого, готова будучи до такого сокровенного пізнання (В.Грушевський).
3. ...Тепер, коли українська культура й наука давно вийшли з пелюшок і зайняли місце серед інших слов'янських, розправляти над тим, чи українська Рекомендована література або наука мають існувати — така ж безцільна річ, як застановлятися над дорослим чоловіком, чи має він право жити на світі, чи з'явився “без достаточного к тому основания”. (М. Грушевський, 1899 р.).
4. Лесина поезія ткалася із ясних народних діалектів, говірок: Волинь і Наддніпрянщина, Карпати й Галичина постачали їй той багатющий мовний матеріал, який шляхом художнього відбору, завдяки лінгвістичному чуттю поетеси потім ставав загальнонаціональним набутком.

Практичне заняття № 15

Тема: *Пряма і непряма мова. Пунктуація*

1. Пряма мова і слова автора.
2. Непряма мова. Заміна висловів з прямою мовою і словами автора на непряму мову (складнопідрядні речення з підрядним з'ясувальним або прості речення).
3. Вільна непряма мова або невласне пряма мова.

4. Розділові знаки при прямій мові та цитатах.
5. Принципи української пунктуації.
6. Загальні пунктуаційні правила.

Завдання для самопідготовки:

Вправа 1. *Переписати речення. Поставити відповідні розділові знаки.*

Ти казала мені Будь здоров! Будь здоров ти мій любий юначе! (П. Тичина).
2. Скрізь вітер нашумів що дуб сякий0такий Упертий дуже він і зовсім не гнучкий (В. Симоненко). 3. Висять три слова наді мною Цвіте азалія весною (Г. Чубач). 4. Чого вам мамо? Чи не пора вечеряти? Я ще побуду з хлопцями на човні” (М. Стельмах). 5. Он бачиш, там питає дика рожа Чи я хороша? А ясен їй киває в верховітті Найкраща в світі! (Леся Українка). 6. Ноги не поколи чую його настанову Летиш, мов заєць переляканий. 7. Підкову знаходять на щастя прошелестіли її вуста (В. Симоненко). 8. Вставайте хлопці наказували нам поїсте й розходьтєся бо буду хліб викачувати (В. Скуратівський). 9. Тишу запитую я Хто там розхитує дзвін? Чую Самотність твоя! (Г. Чубач). 10. А в тебе земля ще є? Ні, нема. А хата є? Є. (Панас Мирний).

Вправа 2. *Переписати речення. Пояснити розділові знаки.*

1. В залитій сонцем далечі аж у самому небі виблискували хрести та бані храмів, довкруг над кручами стояли вежі та заборолла города, по схилах купками ліпилися церкви й двори, а ген внизу над річкою, також за валом з вежами, лежав Поділ (В.Шевчук). 2. Його село, те, що Степан покинув, теж стояло на березі, і зараз він несвідомо шукав спорідненості між своїм та цим селом, що випадково трапилось йому на великім путі (В. Підмогильний). 3. Коли я дивлюся на хмари, ті діти землі і сонця, що, знявшись високо, все вище і вище, мандрують блакитним шляхом, — мені здається, що бачу душу поета (М. Коцюбинський). 4. У кожного з нас свій вимірок, свої сприйняття, свої критерії до батьківської оселі, але водночас це родинне вогнище має і вселюдську цінність — звідси ми вимандрували в широкий світ з засвоєними громадянськими цінностями, маминою піснею, нелукавим батьковим напуттям, дідусевими казками і бабусиними вишиванками, теплом і незрадливістю рідного слова. (В. Скуратівський). 5. В чадній саламасі днів металась людські душі на вузисінській території одиночної камери й абсолютно нічого не знали, що станеться з ними завтра, може, й за годину, куди дівається ті, кого не повертають назад до камери, взяті “без вещей”, а куди ті, кого взято “з вещами” (І. Багрянний).

Вправа 2. *Перепишіть речення з прямою мовою, поставте пропущені розділові знаки. Перебудуйте речення із прямою мовою на складнопідрядні, встановіть різновид підрядної частини.*

І. Це саме та мить, коли громадянське сумління дає тобі право сказати Я — творець (М. Подолян). Отак і вам зробити, друзі, треба сказав тоді схвильований Тарас землі і волі не чекайте з неба, ніхто її не виборе для вас (Г. Донець). Де тут

Марко Безсмертний? запитує він [полковник]. Тут всі безсмертні! лунає відповідь (*М. Стельмах*). Прапор несуть! несподівано залунали з дамби радісні голоси. Прапор полку! (*О. Гончар*). І зичать сталеварам хлібороби високих зльотів, сонця й доброти. Варіте, хлопці, сталь такої проби, щоб нас ніхто не міг перемогти! (*Г. Кулеба*). Учися, серденько, колись з нас будуть люде ти сказала, а я й послухав, і учивсь, і вивчився (*Т. Шевченко*).

II. Святкуючи День Перемоги, ми на повен голос кажемо Хай живе мир! Геть війни! (*Ю. Збанацький*). Питає у неба земля Чи ти будеш моїм оборонцем? і зелені руки тополь простягає до сонця (*М. Нагнибіда*). Денесе, відтепер кажи: пройшов Крим, Рим і будапештські труби не втримався Хаєцький (*О. Гончар*). Я щасливий тим, що не став злим, що житиму без ненависті й страху, що збагнув своє місце на землі. В цій жмені... зерна Орлюк розтулив перед Уляною широку долоню з насінням пшениці в цьому-от виявилось справді більше змісту, ніж у всій фашистській історії (*О. Довженко*). Народи всього світу говорять Ні! Не будь війни (*П. Дорошко*). Гриміла наша мінометна і гриміти буде! запевнили товариші Васю на прощання (*О. Гончар*).

9. ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Політика освітнього компонента. Оцінювання знань здобувачів освіти з ОК «Сучасна українська мова з практикумом» здійснюється на основі результатів поточного і підсумкового контролю навчальних досягнень здобувачів освіти відповідно до [Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки](#).

Завдання поточного контролю – перевірка навчальних досягнень здобувачів освіти. Завдання підсумкового модульного контролю – перевірка розуміння і засвоєння здобувачами освіти програмового матеріалу загалом, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання засвоєних знань, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми ОК тощо.

Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою: 40 балів – поточне оцінювання, 60 балів – підсумкове оцінювання.

Поточний контроль здійснено під час проведення практичних занять і має за мету перевірку рівня підготовленості здобувачів освіти до виконання конкретної роботи. Поточний контроль реалізується в різних формах, зокрема усне опитування, захист проєктів, лабораторних занять, виступи на практичних заняттях, експрес-контроль, перевірка результатів виконання різноманітних індивідуальних науково-дослідних завдань, контроль засвоєння того навчального матеріалу, який заплановано на самостійне опрацювання здобувачем вищої освіти тощо. Максимальна кількість балів за кожну з форм роботи визначено у таблицях 4, 5 силабуса освітнього компонента. Результат самостійної роботи здобувачів освіти оцінюється на практичних заняттях із відповідної теми. За активність на заняттях здобувач освіти може додатково отримати до 20 % максимального поточного балу, однак при цьому сума поточних балів за семестр, якщо формою контролю є залік не повинна перевищувати 100 балів, якщо екзамен – 40 балів.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти під час аудиторних (практичних) занять (I курс, I семестр)

Таблиця 4

К-сть балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5	Здобувач/здобувачка освіти засвідчив/-ла осмислене розуміння теоретичних і практичних положень, матеріал висвітлює правильно, чітко, логічно, послідовно. Здобувач/здобувачка освіти вільно оперує науковою термінологією, системно усвідомлює нові для нього/неї факти, поняття, терміни, аргументовано висловлює власну думку, використовуючи основну та додаткову літературу, матеріали вебінарів, тренінгів, досвід учителів початкових класів. Здобувач/здобувачка освіти володіє загальними та спеціальними компетентностями, уміє їх

	застосовувати в нестандартних педагогічних ситуаціях. Знання, вміння, навички, компетентності здобувача освіти/здобувачки освіти відповідають очікуваним результатам навчання.
4	Здобувач/здобувачка освіти володіє системними знаннями, вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, добре володіє термінологією, опрацював/-ла основну та додаткову рекомендовану літературу, вміє аналізувати, встановлювати суттєві зв'язки між явищами та фактами, наводити власні приклади, робити висновки. Відповідь в цілому логічно обґрунтована, повна, проте наявні окремі несуттєві помилки, неточності. Практичні завдання виконано на достатньому рівні.
3	Здобувач/здобувачка освіти виявляє часткове розуміння основних положень теоретичного матеріалу, нездатний/-а до обґрунтування та аргументації відповіді, недостатньо володіє категорійним апаратом, не використовує додаткову літературу. Практичні завдання виконано, проте наявні помилки, неточності.
2	Здобувач/здобувачка освіти здатний/-а відтворити меншу частину навчального матеріалу, під час відповіді припускається суттєвих фактичних помилок. Практичні завдання виконано, проте наявні помилки, неточності.
1	Здобувач/здобувачка освіти має фрагментарні знання, здатний/-а відтворити меншу частину навчального матеріалу, під час відповіді припускається суттєвих фактичних помилок. Практичні завдання виконано, проте наявна значна кількість помилок.
0	Здобувач/здобувачка освіти не володіє навчальним матеріалом, не розуміє змісту теоретичних питань і практичних завдань.

Таблиця 5

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти під час аудиторних (практичних) занять (I курс, II семестр – II курс, III семестр)

К-сть балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень
2	Здобувач/здобувачка освіти засвідчив/-ла осмислене розуміння теоретичних і практичних положень, матеріал висвітлює правильно, чітко, логічно, послідовно. Здобувач/здобувачка освіти вільно оперує науковою термінологією, системно усвідомлює нові для нього/неї факти, поняття, терміни, аргументовано висловлює власну думку, використовуючи основну та додаткову літературу, матеріали вебінарів, тренінгів, досвід учителів початкових класів. Здобувач/здобувачка освіти володіє загальними та спеціальними компетентностями, уміє їх застосовувати в нестандартних педагогічних ситуаціях. Знання, вміння, навички, компетентності здобувача освіти/здобувачки освіти відповідають очікуваним результатам навчання.

1,5	Здобувач/здобувачка освіти володіє системними знаннями, вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, добре володіє термінологією, опрацював/-ла основну та додаткову рекомендовану літературу, вміє аналізувати, встановлювати суттєві зв'язки між явищами та фактами, наводити власні приклади, робити висновки. Відповідь в цілому логічно обґрунтована, повна, проте наявні окремі несуттєві помилки, неточності. Практичні завдання виконано на достатньому рівні.
1	Здобувач/здобувачка освіти виявляє часткове розуміння основних положень теоретичного матеріалу, нездатний/-а до обґрунтування та аргументації відповіді, недостатньо володіє категорійним апаратом, не використовує додаткову літературу. Практичні завдання виконано, проте наявні помилки, неточності.
0,5	Здобувач/здобувачка освіти здатний/-а відтворити меншу частину навчального матеріалу, під час відповіді припускається суттєвих фактичних помилок. Практичні завдання виконано, проте наявні помилки, неточності.
0	Здобувач/здобувачка освіти не володіє навчальним матеріалом, не розуміє змісту теоретичних питань і практичних завдань.

Таблиця 6

К-сть балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень
1	Здобувач/здобувачка освіти засвідчив/-ла осмислене розуміння теоретичних і практичних положень, матеріал висвітлює правильно, чітко, логічно, послідовно. Здобувач/здобувачка освіти вільно оперує науковою термінологією, системно усвідомлює нові для нього/неї факти, поняття, терміни, аргументовано висловлює власну думку, використовуючи основну та додаткову літературу, матеріали вебінарів, тренінгів, досвід учителів початкових класів. Здобувач/здобувачка освіти володіє загальними та спеціальними компетентностями, уміє їх застосовувати в нестандартних педагогічних ситуаціях. Знання, вміння, навички, компетентності здобувача освіти/здобувачки освіти відповідають очікуваним результатам навчання.
0,8	Здобувач/здобувачка освіти володіє системними знаннями, вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, добре володіє термінологією, опрацював/-ла основну та додаткову рекомендовану літературу, вміє аналізувати, встановлювати суттєві зв'язки між явищами та фактами, наводити власні приклади, робити висновки. Відповідь в цілому логічно обґрунтована, повна, проте наявні окремі несуттєві помилки, неточності. Практичні завдання виконано на достатньому рівні.
0,6	Здобувач/здобувачка освіти виявляє часткове розуміння основних положень теоретичного матеріалу, нездатний/-а до обґрунтування та

	аргументації відповіді, недостатньо володіє категорійним апаратом, не використовує додаткову літературу. Практичні завдання виконано, проте наявні помилки, неточності.
0,4	Здобувач/здобувачка освіти здатний/-а відтворити меншу частину навчального матеріалу, під час відповіді припускається суттєвих фактичних помилок. Практичні завдання виконано, проте наявні помилки, неточності. Здобувач/здобувачка освіти має фрагментарні знання, здатний/-а відтворити меншу частину навчального матеріалу, під час відповіді припускається суттєвих фактичних помилок. Практичні завдання виконано, проте наявна значна кількість помилок і неточностей.
0,2	Здобувач/здобувачка освіти має фрагментарні знання, здатний/-а відтворити меншу частину навчального матеріалу, під час відповіді припускається суттєвих фактичних помилок. Практичні завдання виконано, проте наявна значна кількість помилок.
0	Здобувач/здобувачка освіти не володіє навчальним матеріалом, не розуміє змісту теоретичних питань і практичних завдань.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання здобувача освіти у формі обов'язкового складання екзамену.

Здобувачам освіти, які брали участь у роботі конференцій, семінарів, підготовці наукових публікацій, конкурсах студентських наукових робіт, тощо й досягли значних результатів, може бути присуджено додаткові (бонусні) бали, які зараховуються як результати поточного контролю з відповідного ОК:

- виступ із доповіддю на секційному засіданні конференції, участь у майстер-класі – 5 балів;

- підготовка наукової публікації у збірнику тез – 3 бали, у фаховому журналі – 5 балів;

Порядок присудження додаткових балів затверджено на засіданні кафедри теорії і методики початкової освіти (витяг із протоколу засідання кафедри № 1 від 29.08.2022).

Політика щодо відвідування занять

Відвідування занять дає можливість отримати задекларовані загальні та фахові компетентності, вчасно та якісно виконати завдання.

Відвідування занять є обов'язковим. Якщо здобувач/здобувачка освіти відсутній/-я з поважних причин (хвороба, працевлаштування за фахом, навчання з використанням елементів дуальної форми здобуття освіти, міжнародне стажування, технічна проблема й неможливість приєднатися до дистанційного заняття і т. ін.), він/вона може скласти викладачеві пропущений матеріал у день консультації викладача відповідно до графіка, затвердженого на засіданні кафедри теорії і методики початкової освіти.

Політика щодо дедлайнів та перескладання

Перескладання будь-яких видів робіт, передбачених силабусом освітнього компонента, з метою підвищення підсумкової модульної оцінки не дозволяється.

Здобувач освіти може додатково скласти на консультаціях із викладачем ті теми, які він пропустив/-ла протягом семестру (з поважних причин), таким чином покращивши свій результат рівно на ту суму балів, яку було виділено на пропущені теми.

Заборгованість із модуля повинна бути ліквідована здобувачем у позааудиторний час до початку підсумкового контролю з наступного модуля. Кінцевий термін ліквідації заборгованості з модульного контролю обмежується початком заліково-екзаменаційної сесії.

Повторне складання екзаменів допускається не більше як два рази з кожного освітнього компонента: один раз – викладачеві, другий – комісії, яку створює декан факультету.

Політика щодо академічної доброчесності

Здобувачі вищої освіти зобов'язані дотримуватися академічної доброчесності відповідно до норм загальнолюдських та європейських цінностей, Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», «Про запобігання корупції», Цивільного Кодексу України, Статуту Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання;
- посилення на джерела інформації під час виконання мультимедійних презентацій, виконання проєктів, написання тез, виступів тощо;
- надання достовірної інформації про результати власної освітньої (наукової, методичної) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі здобувача освіти є підставою для її незарахування, незалежно від масштабів плагіату чи обману. Списування під час контрольних та самостійних робіт, іспиту заборонені (зокрема, з використанням мобільних девайсів). Жодні форми порушення академічної доброчесності не толеруються. У випадку таких фактів – реагування відповідно до [Кодексу академічної доброчесності Волинського національного університету імені Лесі Українки](#).

Визнання результатів навчання, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті, здійснюється на добровільній основі та передбачає підтвердження того, що здобувач досяг результатів навчання, передбачених ОПП, за якою він навчається. Визнанню можуть підлягати такі результати навчання, отримані в неформальній освіті, які за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають і освітньому компоненту в цілому, і його окремому розділу, темі (темам), індивідуальному завданню, які передбачені програмою (силабусом) освітнього компонента. Визнання результатів навчання, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті, відбувається в семестрі, що передую

семестру початку вивчення освітнього компонента, або першого місяця від початку семестру, враховуючи ймовірність непідтвердження здобувачем результатів такого навчання ([Положення про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у Волинському національному університеті імені Лесі Українки](#)).

10. ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Перелік питань до заліку (1 семестр)

Залік (семестр 1) викладач виставляє за результатами поточної роботи за умови, що здобувач освіти виконав ті види навчальної роботи, які визначено силабусом ОК.

У випадку, якщо здобувач освіти протягом поточної роботи набрав менше як 60 балів, він складає залік під час ліквідації академічної заборгованості. У цьому випадку бали, набрані під час поточного оцінювання, анулюються. Максимальна кількість балів під час ліквідації академічної заборгованості з заліку – 100. Для складання пропонуємо такі **теоретичні питання**

1. Українська мова – мова української нації. Мова в житті людини і суспільства.
2. Зміст і завдання навчальної дисципліни «Сучасна українська мова з практикумом».
3. Місце української мови серед інших слов'янських мов і мов світу.
4. Походження української мови (основні етапи).
5. Поняття «літературна мова», її ознаки, усна і писемна форма.
6. Українська мова і діалекти.
7. Предмет і завдання фонетики. Звуки і склади як фонетичні одиниці.
8. Мовний апарат. Робота мовних органів при утворенні голосних і приголосних звуків.
9. Фізіолого-артикуляційний, акустичний і лінгвістичний аспекти вивчення мовних звуків.
10. Голосні звуки, їх класифікація за горизонтальним рухом язика, ступенем підняття язика до піднебіння та участю губ.
11. Приголосні звуки, їх класифікація: за участю голосу і шуму (сонорні, шумні, дзвінкі, глухі); за місцем утворення (губні, передньоязикові, середньоязикові, задньоязикові, горлові); за способом творення (проривні, фрикативні, африкати, зімкнуто-прохідні, вібранти).
12. Співвідносність приголосних за дзвінкістю-глухістю, акустичні пари дзвінких-глухих приголосних; приголосні, що не мають співвідносного акустичного парного. Співвідносність приголосних за твердістю-м'якістю.
13. Асиміляція приголосних. Повна і часткова асиміляція. Регресивна асиміляція: за голосом, м'якістю, способом і місцем творення. Прогресивна асиміляція.
14. Подовження приголосних, що виникло внаслідок прогресивної асиміляції.
15. Дисиміляція приголосних.
16. Спрощення груп приголосних. Відбиття явищ асиміляції, дисиміляції і спрощення на письмі.

17. Основний вияв фонем та її позиційні та комбінаторні варіанти. Реалізація в одному звукові двох однакових фонем. Фонологічна система української мови.

18. Найдавніші чергування О — А (*гонити — ганяти*), Е—І (*пекти-випікати*), Е — нульова фонема — И (*беру — брати — вибирати*) та ін.

19. Чергування О, Е з нульовою фонемою. Чергування О, Е з І. Пояснення випадків відхилень від цих чергувань. Фонетичні властивості А, що розвинулось з Ъ (ять).

20. Чергування И у звукосполученнях РИ, ЛИ, які сягають давніх РЪ, РЬ, ЛЪ, ЛЬ з О або Е. Фонетичні властивості И, що розвинулось з давніх И та Ъ.

21. Чергування Е з О після шиплячих та j; пояснення відхилень від цих чергувань.

22. Чергування приголосних фонем (з історичним поясненням): чергування г, к, х — ж, ч, ш; г, к, х — з, ц, с; чергування приголосних як наслідок сполучення їх з j (г — ж, х — ш, д — дж, т — ч с — ш, з д — ж дж, ст — шч, в — вл, б — бл та ін.

23. Приставні (протетичні) приголосні. Явище метатези. Фонематична транскрипція.

24. Орфоепія як розділ мовознавства. Основні правила української вимови: вимова голосних і приголосних звуків у різних позиціях, вимова звукосполучень. Вимова слів, засвоєних з інших мов.

25. Основні правила наголошування слів в українській мові.

26. Графіка. Історія письма. Неалфавітні види письма. Кирилиця. Український алфавіт, його писана та друкована форми. Співвідношення між буквами і звуками української мови.

27. Українська орфографія та її принципи: фонетичний, морфологічний, історичний (традиційний), смисловий.

28. Лексикологія як розділ мовознавства. Предмет і завдання лексикології. Словникове багатство української мови.

29. Характеристика слова як одиниці мови. Значення слова і поняття.

30. Пряме і переносне значення слів. Типи переносних значень.

31. Однозначні і багатозначні слова в українській мові.

32. Омоніми (лексичні, синтаксичні, словотворчі, морфологічні). Омоніми (омофони, омоформи, омографи).

33. Різниця між омонімією і багатозначністю. Шляхи виникнення омонімів.

34. Пароніми, їх характеристика.

35. Антоніми, їх типи, антонімічні пари.

36. Синоніми, їх типи (лексичні, морфологічні, синтаксичні, словотворчі, фразеологічні, фонетичні; ідеографічні, стилістичні; загальномовні, контекстуальні), синонімічний ряд.

37. Склад лексики сучасної української мови за походженням (характеристика основних груп).

38. Характеристика старослов'янізмів.

39. Характеристика слів іншомовного походження (лексичні, словотвірні, морфологічні, семантичні запозичення, зворотні запозичення, калькування).

40. Активна і пасивна лексика в сучасній українській мові.
41. Неологізми. Застарілі слова
42. Склад лексики з погляду експресивно-стилістичного її використання.
43. Поняття про термінологію.
44. Професіоналізми, жаргонізми, аргі – їх характеристика.
45. Характеристика діалектизмів.
46. Емоційно-забарвлена лексика, її характеристика.
47. Поняття про фразеологію і фразеологічні звороти.
48. Основні типологічні ознаки фразеологізмів. Класифікація фразеологічних одиниць.
49. Види фразеологічних висловів.
50. Джерела фразеології. Експресивно-стилістичні властивості фразеологізмів.

Перелік питань до екзамену (3 семестр)

Підсумкова модульна оцінка визначається в балах як сума поточної та контрольної модульних оцінок. Модуль зараховується здобувачеві, якщо він успішно виконав всі види навчальної роботи, передбачені силабусом освітнього компонента.

Після завершення вивчення тем кожного змістового модуля здійснюється підсумковий модульний контроль у формі виконання здобувачем освіти модульного контрольного завдання (контрольної роботи, тесту, колоквиуму тощо) та проводиться або під час навчального заняття (його частини), або поза розкладом згідно за окремим графіком. Максимальний бал, отриманий за модульні контрольні роботи, становить не більше як 60.

Підсумкова семестрова оцінка з освітнього компонента виставляється без складання іспиту за результатами поточного і модульного контролю у випадку, якщо здобувач освіти успішно виконав усі завдання, передбачені силабусом (програмою), і набрав при цьому не менше як 75 балів. Така оцінка виставляється в день проведення екзамену в присутності здобувача освіти.

Підсумкова семестрова оцінка у випадку складання іспиту визначається як сума поточної семестрової та екзаменаційної оцінок у балах. Екзаменаційна оцінка визначається в балах за результатами виконання екзаменаційних завдань, як правило, за шкалою від 0 до 60.

У випадку незадовільної підсумкової семестрової оцінки, або за бажанням підвищити рейтинг, здобувач складає іспит у формі опитування (усного, письмового), тестового контролю тощо. У цьому випадку на іспит виноситься 60 балів, а бали, набрані за результатами модульних контрольних робіт, анулюються. Для складання іспиту пропонуються такі теоретичні питання:

1. Граматика як наука. Розділи граматики (морфологія, синтаксис), їх основні структурні компоненти.
2. Граматичні значення слів в українській мові у співвідношенні з лексичним. Граматична форма слова і граматична категорія.
3. Предмет і завдання морфології. Морфологічна будова слова. Основні типи морфем. Кореневі і афіксальні морфеми. Морфеми з вільним і зв'язаним значенням.

4. Омонімічні і синонімічні морфеми. Позитивні і негативні (нульові морфеми-флексії), їх формальне значення.
5. Поняття про словозміну, формотворення, їх спільні і відмінні ознаки. Зміни в морфологічній будові слова (спрощення і перерозклад).
6. Словотвір як розділ мовознавства, що вивчає способи і засоби творення слів. Зв'язок словотвору з лексичною і граматичною системою слів. Словотворення як джерело збагачення словникового складу мови.
7. Структурні ознаки слів в українській мові. Словотворчі засоби. Поняття про похідну і твірну основу.
8. Морфологічні способи словотворення.
9. Неморфологічні способи словотворення: лексико-семантичний, морфологічно-синтаксичний, лексико-синтаксичний.
10. Загальна характеристика частин мови. Принципи виділення частин мови. Основні структурно-семантичні розряди слів. Перехід слів з однієї частини мови в іншу.
11. Значення іменника, його основні морфологічні ознаки і синтаксичні функції.
12. Лексико-семантичні категорії іменника.
13. Граматична категорія роду іменника і засоби їх вираження. Стилiстичне вживання паралельних форм роду іменників.
14. Категорія числа, її значення і граматичне вираження. Іменники, що вживаються у формах однини і множини. Іменники, що мають тільки форму однини або множини.
15. Відмінювання іменників. Поділ іменників на відміни. Поділ іменників II відміни на групи. Іменники, що знаходяться поза відмінами.
16. Невідмінювані іменники і способи вираження їх відмінкових значень. Відмінювання іменників, що мають форму тільки множини.
17. Значення прикметника, його морфологічні ознаки і синтаксичні функції. Семантичні розряди прикметників.
18. Якісні прикметники. Ступені порівняння якісних прикметників. Повні і короткі форми якісних прикметників.
19. Відносні прикметники.
20. Присвійні прикметники.
21. Словозміна прикметників. Поділ прикметників на групи.
22. Значення, морфологічні ознаки і синтаксичні функції числівників.
23. Розряди числівників за значенням. Граматичні ознаки кількісних числівників.
24. Відмінювання числівників. Наголос при відмінюванні числівників. Сполучення числівників з іменниками.
25. Правопис складних прикметників, першою частиною яких є кількісний числівник.
26. Семантична, морфологічна і синтаксична своєрідність займенника як особливої частини мови. Співвідношення займенників з іншими частинами мови.
27. Розряди займенників за значенням.
28. Синтаксичні функції, морфологічні особливості і відмінювання різних розрядів займенників.

29. Значення дієслова, його морфологічні ознаки. Синтаксична роль дієслівних форм.
30. Категорія виду дієслова. Дієслова, що мають значення тільки одного виду.
31. Категорія стану дієслова. Зв'язок категорії стану із перехідністю і неперехідністю дієслів.
32. Категорія особи дієслова. Значення форм першої, другої і третьої особи, їх морфологічні вираження. Безособові дієслова.
33. Категорія способу дієслова. Основні значення дійсного, умовного і наказового способів дієслова.
34. Категорія часу дієслова. Значення теперішнього, минулого і майбутнього часів.
35. Дієвідмінювання. Особові форми теперішнього часу I і II дієвідмін.
36. Дієприкметник як дієслівна форма. Активні дієприкметники теперішнього і минулого часу, особливості їх творення і вживання. Творення і вживання пасивних дієприкметників.
37. Дієприслівник як дієслівна форма, її значення та формальні ознаки. Дієприслівники недоконаного і доконаного виду.
38. Значення, морфологічні ознаки і синтаксичні функції прислівника.
39. Структурно-семантичні розряди прислівників. Правопис прислівників.
40. Основні особливості службових слів, якими вони відрізняються від повнозначних частин мови.
41. Прийменник як службова частина мови, що диференціює значення відмінкових форм. Поділ прийменників на групи за походженням.
42. Сполучник як службова частина мови. Сполучники сурядності і підрядності.
43. Правопис сполучників. Сполучні (відносні) слова та їх відмінність від сполучників.
44. Частка. Значення і функції часток. Класифікація часток. Правопис часток.
45. Модальні слова як особливий розряд слів в українській мові. Розряди модальних слів за значенням. Синтаксична функція модальних слів.
46. Вигук як частина мови. Класифікація вигуків. Вигуки і звуконаслідувальні слова.
47. Види словосполучень (синтаксичні, фразеологічні, лексичні).
48. Типи словосполучень за характером стрижневого слова.
49. Типи синтаксичних відношень у словосполученні.
50. Види синтаксичного зв'язку між залежними і підпорядковуючими словами у словосполученні.
51. Речення – основна синтаксична одиниця. Основні ознаки речення.
52. Основні ознаки речення. Синтаксичне і актуальне членування речення.
53. Речення і судження. Основні функції порядку слів у простому реченні.
54. Типи речень за метою висловлювання. Стверджувальні і заперечні речення.
55. Двоскладні й односкладні неповні речення. Їх функції та структурні різновиди.

56. Головні члени – підмет і присудок – як предикативний центр простого двоскладного речення.
57. Складений підмет, способи його вираження.
58. Простий підмет, способи його вираження.
59. Простий дієслівний присудок, способи його вираження.
60. Складений дієслівний присудок.
61. Складений іменний присудок.
62. Додаток як синтаксичне вираження об'єкта. Прямий додаток, способи його вираження.
63. Непрямий додаток. Придієслівні і приіменні додатки
64. Означення як синтаксичне вираження атрибута. Узгоджені означення, способи його вираження.
65. Неузгоджене означення. Способи його вираження.
66. Прикладка як особлива форма означень.
67. Обставини як синтаксичне вираження різних ознак і відношень дії або стану. Види обставин за значенням і способом вираження.
68. Другорядні члени речення, їх зв'язок з головними членами.
69. Односкладні речення. Типи односкладних речень.
70. Означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові речення, способи вираження в них головного слова.
71. Безособові речення. Способи вираження в них головного члена.
72. Інфінітивні речення. Номінативні речення.
73. Еліптичні речення як особливий вид неповних речень.
74. Однорідні члени речення. Засоби вираження однорідності.
75. Пунктуація в реченнях з однорідними членами.
76. Уточнюючі слова і звороти в складі простого речення. Пунктуація при них.
77. Загальна характеристика простого ускладненого речення.
78. Відокремлені члени речення. Умови відокремлення. Пунктуація при відокремлених означеннях, прикладка.
79. Поняття про складне речення як про змістову, структурну та інтонаційну єдність. Відмінність складних речень від простих у будові. Типи складного речення.
80. Складне речення як синтаксична одиниця. Визначальні граматичні та семантичні ознаки складного речення.
81. Складнопідрядні речення – конструкції двочленної будови.
82. Структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень.
83. Сурядний, підрядний зв'язок у складному реченні. Безсполучниковий зв'язок між частинами складного речення.
84. Різновиди складносурядних речень.
85. Складносурядні речення, їх структурні особливості і засоби зв'язку між частинами.
86. Складнопідрядні речення – конструкції одночленної будови. Розмежування сполучників і сполучних слів.
87. Складнопідрядні речення з підрядними умовними, наслідковими, допустовими.

88. Складнопідрядні речення з підрядними порівняльними, місця, часу, мети, причини.
89. Складнопідрядні речення з кількома підрядними.
90. Складнопідрядні речення з послідовною підрядністю, з кількома підрядними мішаного типу.
91. Складні речення з супідрядністю і підрядністю, їх визначальні ознаки.
92. Складнопідрядні речення з однорідною, неоднорідною, різночленною супідрядністю.
93. Безсполучникові складні речення з різнотипними частинами
94. Безсполучникові складні речення, їх граматична природа і відмінність від сполучникових.
95. Безсполучникові складні речення з однотипними частинами.
96. Різновиди складних речень, в яких комбінуються сполучниковий і безсполучниковий зв'язок.
97. Складні синтаксичні цілі (надфразові єдності), граматичні засоби їх організації та оформлення. Абзац.
98. Період, його синтаксична природа і особливості інтонаційного оформлення. Пунктуація в періоді.
99. Основи пунктуації сучасної української літературної мови. Система розділових знаків.
100. Пряма і непряма мова.

11. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Шкала оцінювання знань здобувачів освіти з освітнього компонента

(залік, I семестр)

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка
90–100	Зараховано
82–89	
75–81	
67–74	
60–66	
1–59	Незараховано (необхідне перескладання)

**Шкала оцінювання знань здобувачів освіти з освітнього компонента
(екзамен, II-III семестри)**

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка	Оцінка за шкалою ECTS	
		оцінка	пояснення
90–100	Відмінно	A	відмінне виконання
82–89	Дуже добре	B	вище середнього рівня
75–81	Добре	C	загалом хороша робота
67–74	Задовільно	D	непогано
60–66	Достатньо	E	виконання відповідає мінімальним критеріям
1–59	Незадовільно	Fx	Необхідне перескладання

12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : навч. посіб. Київ : Академія, 2006. 368 с.
2. Вусик О. С. Словник синонімів української мови : понад 2500 синоніміч. гнізд / О. С. Вусик ; за ред. А. М. Поповського. Вид. 2-ге, допов. Тернопіль : Навч. кн. Богдан, 2019. 576 с.
3. Данилюк О. К., Громко Т. В. Професійна мовно-комунікативна компетенція при вивченні курсу «Сучасна українська літературна мова». *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 166. Кропивницький : РВВ КДПУ В. Винниченка, 2018. С. 76-81.
4. Данилюк, О., Лоза Ю., Купчик, Л. (2022). Культура професійного спілкування вчителя початкової школи у системі фахової підготовки. *Acta Paedagogica Volynienses*, 6, 25–29, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.6.4>
5. Данилюк, О. Формування професійної мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення освітнього компонента «Сучасна українська мова з практикумом». *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 70–74, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.10>
6. Караванський С. Секрети української мови. Львів : БаК, 2009. С. 23–43.
7. Пономарів О. Д. Сучасна українська мова. Підручник. Київ: Либідь, 2013. 488 с.
8. Семенюк О. А. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія : збірник вправ і завдань. Івано-Франківськ : видавець Голіней О.М., 2018. 168 с.
9. Семенюк О. А. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія : збірник тестових завдань. Івано-Франківськ : видавець Голіней О.М., 2017. 82 с.
10. Сербенська О. А. Голос і звуки рідної мови / О. А. Сербенська. – Львів : Априорі, 2020. – 280 с. – ISBN 978-617-629-623-2.
11. Сучасна українська літературна мова : підруч. / А. П. Грищенко та ін. Київ : Вища шк., 2002. 439 с.
12. Сучасна українська літературна мова : підруч. / за ред. М. Я. Плющ. Київ : Вища шк., 2003. 430 с.
13. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. 436 с.
14. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Конененко, В. В. Берковець та ін. Київ : Знання, 2013. 340 с. (Університетський підручник).
15. Сучасна українська літературна мова: Морфологія: підручник / за ред. А. К. Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання, 2013. 524 с. (Університетський підручник).
16. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис: підручник / за ред. А. К. Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Знання, 2013. 238 с. (Університетський підручник).
17. Сучасна українська літературна мова. Фонетика : навч. посіб. / Н. Плющ та ін. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2002. 173 с.

18. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика : підруч. / А.К. Мойсієнко та ін. Київ : Знання, 2013. 340 с.
19. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія : навч. посіб. Київ : Вища шк., 1981. 183 с.
20. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. Київ : Наук. думка, 2019. 392 с.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

Українське мовознавство	www.mova.info www.mova.org.ua www.mova.kiev.ua (філолого-літературознавчий сайт) www.novamova.iatp.org.ua (освітньо-інформаційний інтернет-проект оновлення української мови «Нова Мова») www.proling.com (лінгвістичний портал) www.liknep.com.ua www.linguide.com.ua (теорія і практика комп'ютерної лінгвістики) www.grad.kiev.ua/slovar/index.html (лінгвістична допомога) www.geocities.com/CoUegePark/4747/ukrlang.html (англомовний сайт з вивчення української мови) www.mova-historia.vlada.kiev.ua (історія української мови) http://lingresua.tripod.com:80/products/vymovaplus.htm http://www.proekt-ai.kh.ua/synteze.htm (фонетика, синтезатори)
Словники: багатомовні перекладні, тлумачні, словники мовного етикету та культури мовлення тощо	www.slovnyk.net (великий тлумачний словник сучасної української мови онлайн, 207000 словникових статей та близько 18000 фразеологізмів) http://80.78.37.38 (лінгвістичний портал, частотний словник сучасної поетичної лексики української мови, електронний підручник української мови. Комп'ютерний тезаурус) www.ulif.org.ua (словники України наживо: словозміна, синонімія, антонімія, фразеологія) www.pereklad.kiev.ua (сайт Лабораторії наукового перекладу) http://ukrskor.info (словник скорочень наживо) http://litopys.org.ua (електронна версія енциклопедії «Українська мова»)
Електронні бібліотеки	www.lib.com.ua www.library.org.ua www.litopys.org.ua www.book-courier.com.ua (інформаційно-літературний ресурс) www.ukrplibworld.kiev.ua
Комплексні лінгвістично-культурологічні сайти	www.ukrlife.org www.brama.com www.uaportal.com www.slovnyk.org (потужний лінгвістичний Інтернет-проект «Весна») www.geocities.com

